

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav východoevropských studií

Ruský jazyk a literatura

Bakalářská práce

Viktória Chrenková

Vývoj motivu lásky v prózách L.N. Tolstého

**The development of the motif of love in prosaic works of Leo
Tolstoy**

Praha 2022

Vedoucí práce: doc. PhDr. Hanuš Nykl, Ph.D.

Čestné prehlásenie:

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne, že som riadne citovala všetky použité zdroje a literatúru a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia alebo k získaniu iného alebo rovnakého vysokoškolského štúdia alebo titulu.

V Prahe, dňa 24.07. 2022

Viktória Chrenková

Pod'akovanie:

Ďakujem vedúcemu práce doc. PhDr. Hanušovi Nyklovi, Ph.D. za jeho ochotu, odborné vedenie a pomoc pri vypracovaní práce. Rovnako ďakujem aj Mgr. Šárke Masárovej, Ph.D. z Katedry sinológie za cenné rady, ktoré mi poskytla.

Abstrakt

Bakalárska práca sa bude venovať vývoju a premenám postoja Leva Nikolajeviča Tolstého k láske, manželstvu, partnerským vzťahom a sexualite. Zmeny v pojatí tohto motívu sú demonštrované na konkrétnych príkladoch z jeho kľúčových prozaických diel, ktorými sú *Rodinné šťastie*, *Anna Kareninová* a *Vzkriesenie*. Spisovateľov postoj k láske a manželstvu neovplyvňovala len jeho sebareflexia a hľadanie sa, ale aj dobové sociálne otázky a filozofické vplyvy. Metodologicky sa práca opiera o dielo kanadského psychológa Johna Alana Leea *Colours of Love: Exploration of the Ways of Loving*, ktoré pracuje so šiestimi typmi lásky, ktoré môžeme nájsť aj v Tolstého dielach.

Kľúčové slová

L.N. Tolstoj, láska, manželstvo, sexualita, ruská literatúra, typy lásky

Abstract

This bachelor's thesis is dealing with the development and changes in the attitude of Leo Tolstoy towards love, marriage, partnerships and sexuality. The changes are demonstrated on particular examples from his key prosaic works which are *Family Happiness*, *Anna Karenina* and *Resurrection*. The writer's attitude towards love and marriage was not influenced merely by his own self-reflective thinking and a process of finding himself, but also social questions and philosophical influences of the period. As a methodological basis, we have chosen work of Canadian psychologist John Alan Lee *Colours of Love: Exploration of the Ways of Loving*, which in detail explores six types of love which can also be found in Tolstoy's works.

Key words

L. N. Tolstoy, love, marriage, sexuality, Russian literature, types of love

Obsah

ÚVOD	7
1. TYPY LÁSKY PODĽA LEEHO.....	9
1.1 PRIMÁRNE TYPY	9
1.2 SEKUNDÁRNE TYPY	11
2. RODINNÉ ŠŤASTIE.....	14
2.1 MOTÍV LÁSKY A JEHO VÝVIN V DIELE.....	14
2.2 INÉ ASPEKTY MOTÍVU LÁSKY V DIELE.....	20
3. ANNA KARENINOVÁ	23
3.1 VZŤAH-TRAGÉDIA, MANŽELSTVO-IDEÁL A MANŽELSTVO- KOMPROMIS.....	24
3.1.1. ANNA A VRONSKIJ.....	24
3.1.2 KITTY A LEVIN	28
3.1.3 DOLLY A STIVA.....	31
4. VZKRIESENIE.....	34
4.1 NECHŤUDOV A KAŤUŠA	34
4.2 AGAPÉ AKO CESTA K MORÁLNEMU VZKRIESENIU.....	36
ZÁVER.....	38

Úvod

V predkladanej práci sa budeme zaoberať tým, ako Lev Nikolajevič Tolstoj vníma a definuje lásku medzi mužom a ženou, aké roly prisudzuje vo fázach vzťahu obom pohlaviam a ako sa tieto názory reflektujú v jeho vybraných prozaických dielach – *Rodinnom šťastí* (1856), *Anne Kareninovej* (1878) a *Vzkriesení* (1899). Literárni bádatelia¹ sa vo všeobecnosti zhodujú, že Tolstoj pri tvorbe čerpal z vlastných vzťahov a zážitkov, reflektoval pomocou diel vlastné rozhodnutia. Prípadné autobiografické prvky však v našej práci budeme spomínať len okrajovo. Ide nám predovšetkým o pochopenie vnímania lásky medzi mužom a ženou v beletristike Tolstého a ako, ak vôbec, sa jeho názor vyvíja.

Metodologicky sa budeme v práci opierať o typológiu lásky kanadského psychológa, sociológa a aktivistu Johna Alana Leeho *Colours of Love: Exploration of the Ways of Loving* (1973). Leeho typológia sa nám zdala najvhodnejším základom, vďaka ktorému môžeme čo najpresnejšie pomenovať rozdiely a vývoj lásky tak, ako ju zobrazil Tolstoj vo svojich dielach. Lee sa rovnako ako naša práca sústreďuje výhradne na lásku medzi dvoma partnermi a lásku vo svojej analýze chápe ako taký vzťah medzi nimi, ktorý (vo väčšine prípadov) vedie k manželstvu.² Síce je potrebné brať do úvahy časový rozdiel medzi vznikom Tolstého diel a Leeho analýzy, ktorá je značne inkluzívnejšia a progresívnejšia, ale myslíme si, že typy lásky tak, ako ich vydělil Lee, môžu poslúžiť ako vhodný základ pre literárny rozbor motívu lásky v dielach Tolstého. Leeho štúdia je postavená na empirickom výskume a komparatívnej analýze do danej doby publikovaných iných štúdií o láske. Jeho typológia je unikátna v tom, že každý typ lásky považuje za rovnako oprávnený na to, aby sa pod jeho názvom bol chápaný pojem láska.

Iné publikácie, slúžiace ako dôležité zdroje informácií pre všetky tri Tolstého literárne diela, ktorým sa venujeme v našej práci, sú diela literárneho vedca Borisa Michajloviča Ejchenbauma, ktorý je vo všeobecnosti považovaný za jedného z najväčších odborníkov na Tolstého tvorbu. Opierame sa predovšetkým o jeho diela *Lev Tolstoj* (1968) a *Tolstoi in the seventies* (1982). Nemenej podstatné sú diela literárneho vedca Viktora Borisoviča Šklovského (menovite biografía *Lev Tolstoj* (1973) a *Poznámky o próze klasiků* (1958)), ktoré poslúžia k podrobnejšej analýze Tolstého diel. Obaja autori sú radení k formalistom a považovaní za uznávaných odborníkov čo sa ruskej literatúry, Tolstého nevynímajúc, týka.

Prvým Tolstého dielom, ktorému sa budeme v práci venovať, je *Rodinné šťastie*. Toto dielo sme zvolili z dôvodu, že je prvým Tolstého dielom, v ktorom je vzťah muža a ženy centrálnym a navyše je zaujímavé tým, že ako jediné dielo Tolstého má ženského rozprávača. Pri tejto novele sú pre nás dôležité publikácie Hughua McLeana, profesora na univerzite Berkeley, predovšetkým kapitola *Buried as a writer and as a man* z knihy *In Quest of Tolstoj* (2008). Štúdia prekladateľky a literárnej vedkyne Iriny Reyfmanovej *Female Voice and Male Gaze in Leo Tolstoj's Family Happiness* poskytla zaujímavý uhol pohľadu na problematiku

¹ Napr. KALLINIKOV, J. *Lev Tolstoj: tragédie sexuální*. Praha : Symposion, 1931, s. 284; ŠKLOVSKIJ, V.B. *Lev Tolstoj*. Bratislava: Tatran, 1973, s. 523; MCLEAN, H. *In Quest of Tolstoj*. Boston : Academic Studies Press, 2008, s. 15 a pod.

² LEE, J.A. *Colours of love: An exploration of the ways of loving*. Toronto: New Press, 1973, s. 4

lásky v danom diele cez pohľady, ktoré si protagonisti vymieňajú a tieto interakcie nám umožňujú lepšie pochopiť Tolstého zámer.

V *Anne Kareninovej* sa budeme sústrediť na tri manželstvá, ktoré tvoria kosť diela – Anna a Vronskij, Kitty a Levin a Dolly a Oblonskij. *Anna Kareninová* je mimo iného aj román rodinný a vzhľadom na bohatý materiál rôznych interakcií, pováh a preferovaných typov lásky sme sa rozhodli hlbšie preskúmať dané dielo. Dôležitým zdrojom informácií pre túto kapitolu je štúdia literárneho vedca Garyho Morsona *Marriage, love, and time in Tolstoy's Anna Karenina* (2010) a štúdia literátky Gayle Greenovej *Women, Character, and Society in Tolstoy's 'Anna Karenina'* (1977), z ktorých každý chápe predovšetkým vzťah Levina a Kitty inak a daný kontrast je prínosný aj pre našu prácu.

Vo *Vzkriesení* sa zameriame na centrálny pár - Nechľudova a Kaťušu. Román sme vybrali z dôvodu, že v ňom Tolstoj vykazuje jasnú preferenciu pre agapé ako typ lásky, čo je charakteristické pre jeho neskoršiu tvorbu. Čo sa motívu lásky týka, z daného spisovateľovho obdobia býva častejšie vyzdvihovaná *Kreutzerova sonáta*, ktorá je radikálnejšia a ostrejšie odsudzuje lásku. Pôvodný námet diela síce bol o vine a o láske, ale pod Tolstého rukami sa postupne zmenil na román sociálne-kritický. *Vzkriesenie* býva väčšinou literárnymi vedcami posudzované práve z tohto hľadiska. Avšak aj kvôli menšiemu záujmu o *Vzkriesenie* ako o dielo s tematikou lásky sme sa rozhodli pre toto dielo. V kapitole venovanej *Vzkrieseniu* sme sa opierali predovšetkým o štúdiu Vladimíra Vladimíroviča Jermilova venovanú *Vzkrieseniu* z diela *Толстой-романист* (1965) a štúdiu Hugh McLeana *Resurrection*, ktorá bola pôvodne napísaná pre *Cambridge Companion to Tolstoy* (2002), čo je publikácia zahŕňajúca články významných literárnych odborníkov na osobu Tolstého, z ktorej sme taktiež čerpali aj v iných kapitolách.

1. Typy lásky podľa Leeho

V úvodnej kapitole vychádzame z práce kanadského sociológa, psychológa a aktivistu Johna Alana Leeho *Colours of Love – An Exploration of the Ways of Loving* z roku 1973.

Lee sa vo svojom diele okrem vydelenia konkrétnych typov lásky snaží dokázať, že tieto typy sú si rovné, žiaden typ nie je lepší ani horší než druhý. Vo všetkých prípadoch sa jedná o lásku, len ju človek, v súlade s jeho preferovaným typom vníma inak.³ Tolstého diela, a jeho tvorba všeobecne, v protiklade s Leeho tvrdením, vykazujú jasnú preferenciu k istému typu lásky, ako uvidíme v nasledujúcich kapitolách. Lee sa v prvotnom štádiu svojho empirického výskumu sústredil len na ľudí s heterosexuálnou orientáciou a mladších než tridsaťpäť rokov.⁴ Tieto charakteristiky sa zhodujú s väčšinou (predovšetkým ženských) postáv v Tolstého dielach.

Lee typy lásky rozdeľuje na primárne, sekundárne a terciárne, pričom sa analogicky odvoláva na teóriu farieb.⁵ Pre lepšiu ilustráciu využíva aj chemickú terminológiu, isté sekundárne typy chápe ako zmesi alebo naopak zlúčeniny primárnych typov.⁶ Ako primárne chápe eros, ludus a storge. Mania, pragma, agapé sú podľa Leeho sekundárne typy, zlúčeniny vždy dvoch primárnych typov.⁷ Ludic eros, storgic ludus storgic eros sú istým spôsobom tiež sekundárne typy, jedná sa o typy lásky, ktoré vznikli ako zmes dvoch primárnych typov.⁸ Terciárne typy sú podľa Leeho teoreticky možné, je ich deväť, ale sám priznáva, že jeho výskum ešte nie je natoľko prepracovaný, aby ich mohol podrobnejšie opísať.⁹ Aj z tohto dôvodu terciárne typy v našej práci vynecháme.

Lee zdôrazňuje fakt, že napriek tabuľkám a grafom, ktoré nám pomáhajú lepšie pochopiť lásku v jej teoretickej rovine, v praxi je komplikovanejšie zaradiť jedného človeka k jednému typu. Milujúci sú pod neustálym vplyvom okolia, nových skúseností, nových partnerov a ich typy lásky sa môžu počas viackrát zmeniť.¹⁰ Toto tvrdenie môžeme uplatniť aj na Tolstého protagonistov. V diele môžu zo začiatku spadať pod jeden typ lásky ale v priebehu diela sa daný typ mení.

1.1 Primárne typy

Eros je prvým typom lásky, ktorý Lee vymedzuje. Eros Lee charakterizuje predovšetkým intenzívnou príťažlivosťou k fyzickému zovňajšku partnera. Podľa Leeho takýto vzťah môže začať až po dlhšej dobe, ale táto prvotná príťažlivosť k zovňajšku je pre eros nevyhnutná. Ľudia, ktorých preferovaný typ lásky je eros, si pamätajú ako presne ich partner vyzeral, keď ho prvýkrát videli a zdal sa im dokonalý. V hlavách nosia ideálnu predstavu svojho budúceho partnera a majú na neho vysoké požiadavky, predovšetkým čo sa týka fyzického vzhľadu. Takýto ľudia sú však ale veľmi vnímaví nie len k prednostiam, ale aj k nedostatkom

³ LEE, 1973, s. 4-5

⁴ Tamtiež, s. 18

⁵ Tamtiež, s. 20

⁶ Tamtiež, s. 22

⁷ Tamtiež, s. 21

⁸ Tamtiež, s. 22-23

⁹ Tamtiež, s. 157

¹⁰ Tamtiež, s. 23-24, s. 31

partnera. Takmer nedosiahnuteľný ideál je ťažké naplniť a to podľa Leeho znižuje celkové množstvo milujúcich, ktorých preferovaný typ lásky je skutočne eros.¹¹ Pre eros je podstatná krása a jej následné ocenenie. Centrálna sú predovšetkým požiadavky na fyzický vzťah partnera. Celkový intenzívny fyzický zážitok je nevyhnutnou súčasťou, nemusí sa však jednať okamžite o sexuálne zblíženie, stačia iné dotyky.¹² Pre eros je ďalej typické, že ľudia, radení Leem k tomuto typu, mali pohlavný styk krátko po prvom oficiálnom stretnutí, pretože poznať telo partnera je pre nich nevyhnutné a dôležité pre ďalšie pokračovanie vzťahu.¹³ Eros začína silnou príťažlivosťou k zovňajšku druhého, ale to je len základ pre ďalšie hlbšie spoznávanie.¹⁴ Pre milujúcich tohto typu je nevyhnutná sebaistota, ochota úplne sa otvoriť niekomu, kto možno nie je ochotný opätovať také intenzívne city.¹⁵ Eros na spoznanie partnera využíva všetky zmysly a pre milujúcich preferujúcich eros je takmer nemožné, najmä v počiatočných štádiách vzťahu, byť jeden bez druhého.¹⁶

Ludus je druhým z primárnych typov. Milujúci preferujúci ludus sa nechcú viazať, láska je pre nich hrou, ktorá má svoje pravidlá a nie je v nej zakázané ani klamať. Súčasťou hry je snaha o zamilovanie sa a predovšetkým o to, aby sa zamiloval ten druhý, keďže ludus preferujúci ľudia potrebujú mať pocit, že sú milovaní. Láska pre týchto milujúcich nie je tým najdôležitejším v živote. Typické pre ľudí, považujúcich ludus za pravú lásku je, že sa stretávajú s viacerými potenciálnymi partnermi zároveň, pretože chcú mať otvorené možnosti a nie záväzky.¹⁷ Tak ako je pre eros potrebná sebadôvera a sebaistota, pre ludus je nevyhnutná sebestačnosť. Na rozdiel od ľudí, ktorí považujú eros za pravú lásku, milujúci radení k typu ludus nemá v hlave jasne stanovený ideál partnera, mentálne má veľké množstvo možností.¹⁸ Lee píše, že ludus bol typickým pre európsku aristokraciu. Podľa Leeho ludus v tej dobe je niečo, k čomu ľudia dnes (pravdepodobne aj vtedy) referovali ako galantnosť. Galantní muži vedeli hovoriť tie správne slová, robiť správne veci, vedeli sa správať tak, aby sa do nich každý zamiloval, predovšetkým objekt ich hry. Pritom v nadmernej väčšine prípadov sa nejednalo o seriózny záujem o nadviazanie dlhodobého vzťahu, čo je charakteristické práve pre ludus.¹⁹ Lee priamo spomína aj L.N. Tolstého, aby cez jeho diela ukázal, že ludus ako typ lásky nebol vyhradený len pre mužov, boli aj ženské predstaviteľky tohto typu, najmä vo vedľajších postavách.²⁰ Tento typ milujúcich nemá záujem hlbšie spoznávať svojho sexuálneho partnera a ak im nevyhovuje, radšej si nájdu iného.²¹

Storge je tretím primárnym typom. Je to láska, ktorú môže človek pociťovať k súrodencovi alebo priateľovi. Storge je typ, ktorý nie je dramatický, je bežný, pokojný, každodenný. V takomto vzťahu často chýba vzrušenie ale to je spôsobené tým, že milujúci typu storge sám o sebe nie je schopný tak intenzívnych emócií, typických pre maniu, eros alebo, síce len predstierané, ludus. Charakteristická pre storge je náklonnosť, ktorá sa rozvíja po dlhú dobu,

¹¹ LEE, 1973, s. 35

¹² Tamtiež, s. 33-35

¹³ Tamtiež, s. 37

¹⁴ Tamtiež, s. 41

¹⁵ Tamtiež, s. 45

¹⁶ Tamtiež, s. 47-48

¹⁷ Tamtiež, s. 57-59

¹⁸ Tamtiež, s. 64 - 65

¹⁹ Tamtiež, s. 60

²⁰ Tamtiež, s. 65 - 66

²¹ Tamtiež, s. 67

často mohla začať už v detstve. Storge je možná aj s cudzím človekom, avšak daná osoba má v ideálnom prípade veľmi podobné sociálne pozadie a podobné životné skúsenosti. Storge je priateľská láska, zjednodušene môžeme povedať, že sa partneri považujú viac za priateľov, než za milencov. Storge je láska súcitná, empatická, sústredí sa na budúcnosť, na manželstvo, deti a rodinný život. Pre ľudí, ktorí považujú storge za pravú lásku nie je pohlavný styk podstatnou súčasťou vzťahu až do momentu, kedy dostatočne poznajú svojho partnera z druhých ohľadov a od sexuálneho zblíženia očakávajú skôr emocionálne intenzívny zážitok.²² Títo milujúci sú schopní a pripravení odpúšťať. Na partnera pozerajú familiárne, čomu napomáha aj fakt, že väčšinou mali šťastné, netraumatické detstvo, so svetom majú prevažne pozitívne skúsenosti a nevidia dôvod prečo vyhľadávať vzrušenie a komplikácie v intenzívnejších typoch lásky.²³

1.2 Sekundárne typy

Mania je podľa Leeho prvým sekundárnym typom lásky. Je kombináciou eros a ludus, konkrétne ju charakterizuje ako zlúčeninu dvoch daných primárnych typov.²⁴ Život týchto milujúcich je celý sústredený len na partnera, potrebujú od neho konštantnú a plnú pozornosť. Lee za charakteristické prvky tohto typu považuje žiarlivosť, posadnutosť a tragickosť. Milujúci patriaci k typu mania obetujú pre svojho partnera všetko a následne sa zmietajú medzi extrémnymi výkyvmi šťastia, ktoré si ale nevedia vychutnať naplno lebo sa boja straty, a smútku, keď partner nie je nablízku. Obsesia a úplne oddanie sa partnerovi, teda mania, je často využívaný prvok v literatúre, na čo poukazuje aj Lee. Manická obsesia slúži ako vysvetlenie skutkov postavy, obhajuje a vysvetľuje jej činy. Mania nie je proti nevere, istým spôsobom ju podporuje, podmiňuje inštitúciu manželstva a dôležitosť rodiny. Z Leeho výskumu vyplýva, že pre takýchto milujúcich sú časté, i keď negatívne, ale silné emócie – zo začiatku mohli partnera priam nenávidieť ale napriek tomu sa nemohli zbaviť myšlienok o ňom/nej.²⁵ Medzi symptómy tohto typu lásky Lee radí výber partnera, ktorý je na prvý pohľad nekompatibilný a následne si milujúci namýšľa neexistujúce problémy, ktoré vedú k žiarlivosti a posadnutosti. Ľudia, ktorí považujú mania za pravú lásku, si sú často vedomí nesprávnosti a iracionálnosti svojho správania, ale nemôžu si pomôcť.²⁶ Charakteristický pre týchto milujúcich je nedostatok sebadôvery, čo následne ústi v prílišnú závislosť na partnerovi.²⁷ Pre nedostatok sebaistoty a sebadôvery nie sú schopní oscilovať medzi výhodami, ktoré poskytujú eros a ludus, ale upadajú do typu mania.²⁸

Ludic eros ako ďalší sekundárny typ, resp. podtyp, je v niečom podobný láske typu mania, jedná sa podľa Leeho o zmes dvoch daných primárnych typov. Ludic eros dovoľuje milujúcemu balansovať medzi eros a ludus bez toho, aby upadol do extrémov typu mania. Lee za dôležitý faktor pokladá predchádzajúce vzťahy – milujúci radení k typu ludic eros vždy mali predchádzajúci vzťah a vedeli, akého partnera chcú. Najdôležitejšie pri tomto type je podľa Leeho vedieť zachovať si nezávislosť a neviazanosť, typickú pre ludus.²⁹ Na rozdiel od

²² LEE, 1973, s. 77 - 81

²³ Tamtiež, s. 87 - 88

²⁴ Tamtiež, s. 95

²⁵ Tamtiež, s. 90 - 94

²⁶ Tamtiež, s. 97 - 99

²⁷ Tamtiež, s. 100 - 101

²⁸ Tamtiež, s. 99

²⁹ Tamtiež, s. 108

milujúcich typu ludus však tomuto typu milujúcich viac záleží na fyzickom kontakte a pohlavnom styku.³⁰

Nasledujúci sekundárny typ, pragma, je podľa Leeho tvorená kombináciou ludus a storge, jedná sa o ich zlúčeninu. Pragma vykazuje istú vypočítavosť, chlad a odstup od citov, čo je typické pre ludus, ale títo milujúci zároveň chcú nájsť ideálny vzťah a zostať v ňom dlhodobo, tak ako milujúci typu storge.³¹ Pre typ pragma je charakteristická racionálnosť, praktickosť a kalkulatívne zmýšľanie s jediným cieľom - nájsť kompatibilného partnera. Milujúcim radeným k typu pragma podľa Leeho nejde ani o vzrušenie, ani o familiárny vzťah ale o kompatibilitu. Druhá osoba má byť vhodným partnerom, prípadne aj dobrým rodičom a zapadnúť do života milujúceho. Nejedná sa však len o prísne kalkulatívny prístup bez emócií, z pragma sa môžu neskôr vyvinúť aj vzťahy založené na hlbokých citoch.³² Pragma je typ známy najmä z minulosti, z vopred dohodnutých manželstiev.³³ Ludus tomuto typu poskytuje racionálnosť a zvažovanie možností, zatiaľ čo storge hľadá dlhodobý vzťah, ktorý bude pre oboch partnerov výhodný. Rovnako ako milujúci typu storge, ľudia preferujúci pragma sú ochotní na vzťahu pracovať, nevynímajúc ani sex.³⁴

Ďalším podtypom je storgic ludus. Jedná sa o zmes typov ludus a storge. Kombinuje v sebe kalkulatívnosť a racionálnosť prvého typu, zároveň je založený na familárnosti typu storge, ale takýto milujúci nehľadá jeden definitívny vzťah. Vzťahy tohto typu Lee opisuje ako výhodné pre obe strany, partneri sa dlhodobo poznajú, napríklad z práce, a rozhodnú sa vyskúšať, aké by to bolo byť vo vzťahu. Pre storgic ludus je dôležitá vhodnosť, slová lásky si milujúci hovoria len ak je to vhodné vzhľadom na iné faktory, napr. prácu, postavenie a pod. V takomto vzťahu si partneri musia sexuálne sadnúť už od začiatku, pretože ani jeden z nich nemá záujem na vzťahu pracovať dlhodobo. Nemenej dôležitá pre storgic ludus je diskretnosť, o takomto vzťahu často vedia len tí, ktorí sú v ňom priamo zainteresovaní.³⁵

Agapé je podľa Leeho zlúčenina typov storge a eros. Agapé je typ lásky, ktorá je altruistická, plná súcitu, zahŕňa v sebe koncept nezištného milovania každého, bez ohľadu na pohlavie, spoločenský status a pod. Agapé automaticky neočakáva recipocitu citov, dokonca takýto milujúci je natoľko ohľaduplný a vnímavý voči pocitom druhého, že ak je to pre partnera lepšie, milujúci typu agapé, bez ohľadu na svoje vlastné pocity, zo života partnera odíde. Agapé je istým spôsobom typ racionálny, vyžaduje od milujúceho silnú sebakontrolu, rozum v prípade agapé prevláda nad emóciami. Na rozdiel od typu ludus, pre ktorý je takéto správanie charakteristické, milujúci typu agapé túži po záväzku a oddanosti. Milujúci typu agapé je schopní sľúbiť, a následne sľub dodržať, že nech by v druhej osobe nastali akékoľvek zmeny, milujúci typu agapé ho neopustí.³⁶ Tento typ lásky, ktorý v sebe zahŕňa povinnosť milovať každého, človeka blízkeho aj neznámeho rovnako vrúcne a nezištne, je postavený na silných náboženských základoch. Lee zdôrazňuje aký vplyv malo kresťanstvo na ponímanie agapé, a toto kresťanské ponímanie tohto typu lásky v sebe zahŕňa aj sexuálnu abstinenciu, resp.

³⁰ LEE, 1973, s. 110

³¹ Tamtiež, s. 130-131

³² Tamtiež, s. 124 - 125

³³ Tamtiež, s. 124

³⁴ Tamtiež, s. 130-131

³⁵ Tamtiež, s. 132 - 134

³⁶ Tamtiež, s. 139 - 141

mienku, že pohlavný styk má slúžiť len na účely rozmnožovania, a nie pre potešenie.³⁷ Leeho výskum poukazuje na fakt, že pre bežných smrteľníkov milovať tak, aby láska zodpovedala definícií agapé, je niečo len ťažko dosiahnuteľné, Lee sa stretol len s istými obdobiami, ktoré vykazovali charakteristiky typu agapé. Lee túto skutočnosť prisudzuje ľudskej sebeckosti a preto do svojej typológie zaradil storgic eros.³⁸

Storgic eros je podtyp lásky, ktorý je protikladný. Skladá sa z dvoch veľmi rozdielnych primárnych typov, jedná sa o zmes storge a eros. Podľa Leeho sú si ľudia preferujúci storgic eros vlastnej ambivalentnosti vedomí – vo svojich požiadavkách sú striktní, ale ich požiadavky sú zároveň univerzálne, sú aj sebeckí aj nesebeckí.³⁹ Lee týchto milujúcich opisuje ako ľudí, ktorí v zamilovanosti sprvoti nečakajú opätovanie citov, radosť im spôsobuje už len to, že môžu niekoho milovať.⁴⁰ Milujúci typu storgic eros majú so svojím partnerom vybudované hlboké psychologické prepojenie, ale nie je založené na fyzickej, ako pri type eros. Títo milujúci majú mentálny ideál týkajúci sa dokonalej lásky a vzťahu, a nie partnera.⁴¹

Tolstoj vo svojich dielach zobrazil viacero typov lásky, ktoré vieme klasifikovať podľa Leeho typológie. Nie vždy jeho postavy, ktoré sú spolu vo vzťahu, majú rovnaký preferovaný typ ideálnej lásky. Niekedy nenájdu kompromis a minimálne jeden z nich je nešťastný (Dolly a Stiva v *Anne Kareninovej*), inokedy sa jeden druhému prispôsobí (Maša Sergejovi Michajlovičovi v *Rodinnom šťastí*). V nasledujúcich kapitolách rozoberieme konkrétne dvojice vybraných Tolstého diel a budeme analyzovať aký typ lásky cez danú dvojicu Tolstoj zobrazuje a ako sa preferovaný typ lásky daných postáv vyvíja.

³⁷ LEE, 1973, s. 143-144

³⁸ Tamtiež, s. 145 - 146

³⁹ Tamtiež, s. 147

⁴⁰ Tamtiež, s. 151

⁴¹ Tamtiež, s. 147

2. Rodinné šťastie

2.1 Motív lásky a jeho vývin v diele

Novelu *Rodinné šťastie* Lev Nikolajevič Tolstoj napísal v roku 1859 ako umelecký spôsob vysporiadania sa so svojim neúspešným pokusom o vzťah s Valeriou Arsenievou, na čom sa zhodujú viacerí bádatelia,⁴² počnúc Ejchenbaumom.⁴³ Ich vzťah prebiehal prevažne formou korešpondencie v roku 1856. Tolstoj je v tomto období vo veku, kedy začína seriózne rozmyšľať nad ženbou, usadením sa a hľadá vhodnú ženu, ktorá by sa mohla stať tvorkyňou jeho rodinného šťastia. Ako píše Sergejeva, pre Tolstého je rodina prvoradou prioritou, a to nie len tá, v ktorej vyrastal, ale predovšetkým rodina, ktorú si sám založí.⁴⁴ Ejchenbaum rovnako tvrdí, že viac než láska a zamilovanosť je pre Tolstého dôležité to, k čomu vedie – k rodinnému životu: „«Любовь» для Толстого (а тем более – «влюбленность») - это только какое-то временное и неустойчивое состояние, какая-то стадия, приводящая к семейной жизни, но далеко не разрешающая ее проблемы.“⁴⁵

Arsenieva sa mu zo začiatku zdala vhodná na úlohu jeho partnerky, ale Tolstoj postupne zisťoval, že sú jeden druhému hodnotovo príliš vzdialení a snažil sa ju pretvoriť na svoj obraz, no neúspešne. Tolstoj v Arsenieve postupne nachádzal vady, ktoré videl vo vysokej spoločnosti a práve preto sa z každej malej chyby stáva neprekonateľný nedostatok.

Ich vzťah Kallinikov charakterizuje nasledovne: „Touha po lásce je tak silná, že jí považuje za lásku samu a postupně uvykne představě, že právě tato dívka ho má učiniti šťastným a pomoci mu vytvořit nový život.“⁴⁶ Aj Cruisová sa zhoduje, že ak bol Tolstoj do Arsenievy zamilovaný, nie je to ani kvôli jej vzhľadu, ani povahe, ale kvôli možnosti pretvoriť ju v ideálnu matku a manželku. Cruisová tiež poukazuje na fakt, že Tolstoj tento románik považoval aj za možnosť ako kritizovať vtedajšie zaužívané názory na lásku a manželstvo.⁴⁷

V *Rodinnom šťastí* Tolstoj zväčšil vekový rozdiel medzi protagonistami, aby ešte viac zdôraznil nemožnosť a ťažkosti takéhoto vzťahu. Jedná sa o jediné Tolstého dielo, ktorého rozprávačom je žena – Maria Alexandrovna. Toto rozhodnutie niektorí bádatelia odôvodňujú Tolstého neochotou priznať si svoj podiel viny na neúspechu vzťahu. McLean si všíma, že Tolstoj sa síce možno snažil napísaním novely zbaviť istých nepríjemných pocitov, ktoré nasledovali po epizóde s Arsenievou, ale v diele nie je žiadna vina zo strany muža. Tolstoj použil *Rodinné šťastie* ako odôvodnenie svojich názorov a vinu za, v reálnom živote potenciálny, a v diele skutočný, neúspech presúva na ženu.⁴⁸ Reyfmanová dokonca tvrdí, že

⁴² napr. MCLEAN, H. In Quest of Tolstoy. Boston : Academic Studies Press, 2008, s. 10

⁴³ EJCHENBAUM, B. M. Lev Tolstoj, München, 1968, s. 348

⁴⁴ СЕРГЕЕВА, И.А. Вокруг романа Л.Н. Толстого „Семейное счастье“, Екатеринбург 2017. Dostupné z: <http://journals.uspu.ru/attachments/article/2067/27.pdf> [cit. 2022-05-31], s. 206

⁴⁵ EJCHENBAUM, 1968, s. 348

⁴⁶ KALLINIKOV, J. Lev Tolstoj: tragédie sexuální. Praha : Symposium, 1931, s. 110

⁴⁷ CRUISE, E. ed. Donna Tussing Orwin. The Cambridge Companion to Tolstoy. Women, Sexuality, and the Family. Cambridge 2002, s. 191-205. Dostupné z: <https://www.proques.com/docview/2138003815?accountid=15618> [cit. 2022-04-25], s. 192

⁴⁸ MCLEAN, 2008, s. 13-15

Tolstoj pod silným vplyvom Micheletových diel *L'amour* (1858) (рус. «Любовь») a *La Femme* (1859) (рус. «Женщина»), ktoré už podľa Eichenbauma⁴⁹ mali pri tvorbe novely na Tolstého vplyv, používa ženského rozprávača aby mohol rozvíjať genderovo nevyvážené názory.⁵⁰ Podľa Reyfmanovej, takisto ako tvrdí McLean, Tolstoj využíva ženského rozprávača predovšetkým na to, aby poukázal na fakt, že Maša je tá, ktorá nesie vinu za to, že medzi manželmi vznikla priepasť.⁵¹

V ruskej literatúre sú práve Ivan Sergejevič Turgenev a Lev Nikolajevič Tolstoj tí, ktorí vedia najdôveryhodnejšie zachytiť lásku v jej rodiacej sa podobe. Prvé štyri kapitoly, venované presne takejto nejasnej, ale o to intenzívnejšej zamilovanosti, boli vysoko hodnotené aj dobovou kritikou. Druhá časť diela už nebola prijímaná tak kladne, čo môže byť spôsobené aj tým, že láska je tu zbavená zaslepenosti spôsobenej zamilovanosťou a Tolstoj sa snaží poukázať na fakt, že zamilovanosť, vrátane lásky, nie je pre vzťah tým najdôležitejším. Dôležité je to, čo nasleduje – rodinný život a z neho vyplývajúca úloha matky, ktorá je podľa Tolstého jediným poslaním ženy.

Pre Mašu je na začiatku novely Sergej Michajlovič otcovská figúra. Sobolová zdôrazňuje prítomnosť zvyku, ktorý je spočiatku charakteristický pre ich vzťah. Maša, jej sestra aj ich guvernanka, sú zvyknuté mať ho rady, pretože je ich opatrovník a otcov priateľ. Zvyk je pritom považovaný skôr za opak lásky a vášne, než za jej synonymum. Podľa Sobolovej sa Tolstoj využitím motívu zvyku vzpiera zaužívanej romantickej tradícii. Celé dielo je podľa nej pre Tolstého spôsobom ako sa vyjadriť nie len k ženskej otázke, ale predovšetkým sa v *Rodinnom štastí* snažil nájsť novú koncepciu lásky.⁵² Lásku Maši a Sergeja Michajloviča v tomto štádiu by sme na základe Leeho typológie mohli označiť ako storge – zvyk, familiárnosť, blízke rodinné a priateľské vzťahy sú aspekty charakterizujúce vzťah Maši a Sergeja Michajloviča v počiatku novely. V tomto štádiu ešte nemôžeme hovoriť o láske medzi mužom a ženou, jedná sa vyslovene o city priateľského charakteru. Vzhľadom na fakt, že neskôr dvojica vstúpi do manželského zväzku práve na tomto familiárnom základe, považujeme za vhodné využiť Leeho typológiu už v tomto štádiu.

Už na začiatku novely je naznačené, že Sergej Michajlovič nebude pre Mašu len opatrovníkom. Jej matka sa kedysi vyjadrila „...что такого мужа желала бы для меня.“⁵³ Tieto slová zapadli v Mašino podvedomie a možno aj preto sa tak jednoducho oddáva vplyvu Sergeja Michajloviča. Dostáva sa z apatie, opäť sa venuje svojim záľubám, každý deň sa snaží

⁴⁹ EICHENBAUM, 1968, s. 350-351

⁵⁰ REYFMAN, I. Female Voice and Male Gaze in Leo Tolstoy's Family Happiness, In: Rank and Style. Academic Studies Press, 2012. p. 172-199. Dostupné z: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9781618111265-016/html?lang=de> [cit.2022-04-15], s. 174

⁵¹ Tamtiež, s. 174

⁵² SOBOL, V. In Search of an Alternative Love Plot: Tolstoy, Science, and Post-Romantic Love Narratives. 2007, Tolstoy Studies Journal, Zv. XIX, s. 55-75. Dostupné z: <https://www.proques.com/docview/214226805?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true> [cit. 2022-04-15], s. 57

⁵³ ТОЛСТОЙ, Л.Н. Собрание сочинений в четырнадцати томах. Том третий. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1951, s. 70

byť lepšou a najväčšiu radosť jej robia opatrovníkove pochvaly. Cruisová píše, že Maša sa pod vplyvom vlastnej naivnosti stáva takou, akou si myslela, že ju chce mať Sergej Michajlovič.⁵⁴

V tomto období Maša „...еще не знала, что это любовь, я думала, что это так всегда может быть, что так даром дается это чувство.“⁵⁵ Sergej Michajlovič je tiež zamilovaný, na rozdiel od Maši si túto skutočnosť uvedomuje, ale snaží sa cit potlačiť a zdôrazňuje, že na manželstvo je už starý. Zalambaniová kontrastuje postavu Maši s vtedajším diskurzom o postavení ženy a vzniku nových ženských hrdiniek. Maša síce nepatrí k tomuto novému typu, nejde proti tradičným genderovým roliam, ale nesie v sebe zárodok takejto ženskej postavy. To je viditeľné najmä v tom, že na rozdiel od Sergeja Michajloviča, Maša pokladá cit za dôležitejší než rozum.⁵⁶

Lásku Sergeja Michajloviča by sme v tomto štádiu ešte stále mohli označiť ako storge. Vidí, že Maša už nie je dievčatko, stáva sa z nej žena, ale vzhľadom na familiárne vzťahy (a podľa neho vekový rozdiel), sa snaží pocity potlačiť. Čo sa Maši týka, nie sme si úplne istý. Maša v tomto štádiu všetko robí len kvôli Sergejovi Michajlovičovi, jej myšlienky sú ovplyvňované ním a celý jej svet sa sústreďuje na neho. Môže sa teda jednáť o ľudic eros, ibaže Mašinmu správaniu chýba kalkulativnosť a taktiež fyzická príťažlivosť k Sergejovi Michajlovičovi. Maša je mladá a neskúsená vo vzťahoch, nie je úplne jasné čo pre ňu znamená pravá láska. S najväčšou pravdepodobnosťou sa v Mašinom prípade jedná o storgic eros. Ako symptómy tohto typu Lee uvádza chýbajúcu prvotnú fyzickú príťažlivosť, tak typickú pre eros. Ďalej z výsledkov jeho výskumu vyplýva, že milujúci tohto typu boli dostatočne spokojní, aj keď mohli milovať len oni a ich city nemuseli byť opätované.⁵⁷ Druhý bod je sporný, Maša túžila po tom, aby ju Sergej Michajlovič miloval ako ženu, a nie ako dcéru svojho priateľa. V jej túžbe ale nie je úzkosť a zúfalosť charakterizujúca typ mania. Chce aby ju Sergej Michajlovič miloval, lebo verí, že zmenou, ktorá sa v nej odohrala, je jeho milostných citov hodná.

Reyffmanová prostredníctvom pohľadov, ktoré si vymieňajú obaja protagonisti, zobrazuje vývoj ich vzťahu. Očný kontakt je v tomto diele nadradený verbálnej komunikácií a verne odráža vnútorný stav postáv, vrátane erotického prežívania. Zo začiatku je pohľad Sergeja Michajloviča asexuálny a ukazuje ním svoju dominantnosť. Neskôr sa však už nedokáže kontrolovať a jeho pohľad vyjadruje aj erotické prežívanie.⁵⁸ Čo sa Maši týka, erotické prežívanie sa u nej neprejavuje zmenou typu pohľadu, ale tým, že sa z pasívnej pozorovanej stáva aktívnou pozorujúcou.⁵⁹

Ich roly sú v tejto fáze spočiatku veľmi nevyrovnané. To je však dané predovšetkým vekovým rozdielom a tiež postavením Sergeja Michajloviča ako opatrovníka. Keď však Maša prevezme iniciatívu a zistí, že Sergej Michajlovič ju miluje, ich roly sa zdajú byť vyrovnané. Napriek vekovému rozdielu, keď Sergej Michajlovič prizná svoje city, obaja sú zamilovaní rovnako naivne a dalo by sa povedať, že sú si rovní. To môže byť spôsobené aj tým, že ich

⁵⁴ CRUISE, 2002, s. 193

⁵⁵ ТОЛСТОЙ, 1951, s. 83

⁵⁶ ЗАЛАМБАНИ, М. Институт брака в творчестве Л.Н. Толстого: Семейное счастье, Анна Каренина, Крейцера соната. Москва: Российский государственный гуманитарный университет, 2017, s. 32-33

⁵⁷ LEE, 1973, s. 151

⁵⁸ REYFFMAN, 2012, s. 179-180

⁵⁹ Tamtiež, s. 182

preferované typy lásky sú v danom období v súlade. Podľa nás sa môže jednať o storgic eros. Ich vzťah je stále postavený na familiárnosti, ale pomaly doň vstupujú erotické prvky.

Ejchenbaum poukazuje na fakt, že na rozdiel od iných diel, v ktorých svadba býva rozuzlením deja, v prípade *Rodinného šťastia* slúži ako kolízia, začínajúca príbeh, ktorý chce Tolstoj rozpovedať. Kapitoly prvej zamilovanosti a vyznania sú akoby len úvodom k skutočnej téze diela – rodinnému šťastiu, ktorého význam však protagonistka pochopí až v poslednej kapitole.⁶⁰

Maša má od svadobného obradu veľké očakávania, myslí si, že sa udeje niečo veľkolepé, ale nestane sa nič. Naopak, po svadbe na ňu doľahnú pocity strachu. Až po chvíli si uvedomí, že to nebol strach ale „...-любовь, новая и еще нежнейшая и сильнейшая любовь, чем прежде.“⁶¹

Podľa Eichenbauma až teraz začína skutočný príbeh.⁶² Prvé medové týždne sú zamilovane krásne, ale nastúpi realita a Maša sa začína nudiť. Vari ešte viac než rutina na dedine ju ubíja to, že Sergej Michajlovič ju nevpušťa do svojho vnútra úplne. Nezdiera s ňou svoje pracovné starosti, čo spôsobuje, že sa Maša vo vzťahu necíti rovnocenne. Ak Mašu považujeme za milujúcu, ktorej preferovaný typ lásky v sebe zahŕňa eros, jasne vidíme ako rutina jej eros ubíja. Práve tieto dva problémy sú dôvodom prvej hádky medzi manželmi, výsledkom ktorej je, že Sergej Michajlovič vyhovie Mašinej prosbe a odcestujú do Petrohradu. Vo veľkomeste je Maša tak zaujatá spoločnosťou, že spočiatku jej ani nevadí, že s ňou jej manžel nezdiera všetky starosti. Maša možno podvedome aplikovala metódu, odporúčanú aj Leem⁶³ na udržanie vzťahu, ktorého základom je eros. Mašina láska mohla prijať prvky storge, čo nastane až neskôr, alebo ludus, čo sa deje v Petrohrad. Jej pozornosť sa presúva zo Sergeja Michajloviča na iných ľuďoch a to jej pomáha uvedomiť si dôležitosť svojho manžela.

Ich preferované typy lásky sa vzdalujú – Sergej Michajlovič túži po storge, Maša pravdepodobne po eros.

Reyfanová si všíma fakt, že Maša chce byť aj pozorovaná aj pozorujúca a to nie je možné. Poukazuje na to, že Maša vykazuje isté exhibicionistické tendencie, chce byť videná celým svetom. Nie len ona, chce aby všetci videli ju a jej manžela, ich lásku a šťastie. Pôvod týchto pocitov vidíme už po prvých pár týždňoch na dedine. „Я любила его и видела, что я все для него; но мне хотелось, чтобы видели все нашу любовь, чтобы мешали мне любить, и я все-таки любила бы его.“⁶⁴ Jej prežívanie je v silnom kontraste s manželovým, ktorý zastáva názor, že už len akceptovaním erotických pohľadov sa Maša dopúšťa hriechu.⁶⁵

V tejto fáze sa navracia nevyrovnanosť. Sergej Michajlovič sa postupne viac venuje práci než Maši a Maša začína byť nespokojná s pomalým dedinským životom. Počas ďalšej hádky si Maša opätovne uvedomí nerovnováhu vo vzťahu a vytyka tento problém svojmu manželovi. Paradoxne však v poslednej kapitole dáva Maša Sergejovi Michajlovičovi za zlé, že neuplatnil moc, ktorú nad ňou má a kritizuje ho za to, že jej ponechal voľnosť.

⁶⁰ EJCHENBAUM, 1968, s. 354

⁶¹ ТОЛСТОЙ, 1951, s. 107

⁶² EJCHENBAUM, 1968, s. 354

⁶³ LEE, 1973, s. 49

⁶⁴ ТОЛСТОЙ, 1951, s. 113

⁶⁵ REYFMAN, 2012, s. 193, 195

Po roztržke medzi manželmi a návrate na dedinu sa opäť do ich života vracia motív zvyku, no tentokrát s negatívnou konotáciou. Žijú vedľa seba len preto, lebo sú na to zvyknutí. Zbližiť ich nedokáže ani narodenie syna a tri roky prežijú v vzťahu, v ktorom sa jeden o druhého v podstate nezaujíma. Tu je ich vzťah zbavený akýchkoľvek citov, môžeme povedať, že má blízko k typu pragma. Žijú spolu, lebo majú deti a je to tak pohodlnejšie.

Reyfmanová si takisto všíma nevyrovnanosť ich vzťahu a tvrdí, že koreňom problému je fakt, že Sergej Michajlovič sa nedokáže vysporiadať s Mašinou sexualitou. V období zamilovanosti si boli relatívne rovní, ale neskôr si Sergej Michajlovič uvedomuje hrozbu, ktorú preňho Mašina sexualita, s ktorou nedokáže držať krok, predstavuje a preto úmyselne mení typ lásky, ktorou Mašu miluje. To všetko bez toho aby si uvedomoval, ako nerovnováha v oblasti sexuality prispela k tomu, že erotická láska z ich vzťahu vyprchala.⁶⁶ Toto tvrdenie súhlasí s Leeho analýzou typov lásky. Sergej Michajlovič vykazuje všetky znaky typické pre milujúceho typu storge, zatiaľ čo Maša je s najväčšou pravdepodobnosťou milujúca typu eros, resp. storgic eros. Tieto dva typy lásky často nedokážu nájsť uspokojivý balans pre obe strany, kým jeden z partnerov nezmení svoj typ lásky.⁶⁷ Toto je aj obdobie kedy sú ich roly najviac nevyrovnané. Každý z manželov sa zaujíma len o svoje, nekomunikujú spolu. Lee si všíma, že keďže eros je silne založený na fyzickej prítlačivosti, môže rýchlo vyprchať. Ak si chcú dvaja ľudia udržať vzťah, v ktorom bude eros stále prominentný, musia podľa Leeho experimentovať v sexuálnej oblasti.⁶⁸ K takémuto kroku Sergej Michajlovič nie je ochotný pristúpiť a radšej teda mení preferovaný typ svojej lásky. Jeho láska síce od počiatku vykazovala znaky typu storge, ale pod Mašným vplyvom v období zamilovanosti prijíma erotické prvky a preto hovoríme o zmene typu lásky.

Zlom v Maši nastáva, keď takmer podľa hne markízovi D. Reyfmanová poukazuje na to, že jedným z prejavov Mašinej emancipácie je jej odvaha opätovať pohľady – nie len Sergeja Michajloviča, ale aj talianskeho markíza. Pohľadmi Maša vyjadruje svoje erotické túžby a to je, podľa Sergeja Michajloviča aj Tolstého, prvý krok do priepasti. Nielenže erotické túžby vyjadruje, Maša je schopná erotického prežívania a práve to ju robí vinnou.⁶⁹ Cruisová zovšeobecňuje toto tvrdenie na celú Tolstého tvorbu – všíma si, že pri ceste za hľadaním pravej lásky Tolstého hrdinky zhrešia. Maša nie je výnimkou. Len cudzí hlas ju vytrhne z opojenia.⁷⁰

Reyfmanová tvrdí, že keď Maša prijme, že eros z nich vzťahu vyprchala, navráti sa počiatočné šťastie a spokojnosť, len v inej forme.⁷¹ Otázne však je, či láska typu eros bola niekedy v danom vzťahu dlhodobou prítomná. Reyfmanová si tiež kladie otázku čo bolo to, čo sa snažil Sergej Michajlovič zničiť, čo ho tak trápilo, čo chcel odstrániť z nich vzťahu a aj sa mu to podarilo, ale Maši nie:

„...ночи проводил без сна, думая о тебе, и делал сам свою любовь, и любовь эта росла и росла в моем сердце, так точно и в Петербурге и за границей я не спал ужасные ночи и

⁶⁶ REYFMAN, 2012, s. 197

⁶⁷ LEE, 1973, s. 37

⁶⁸ Tamtiež, s. 40

⁶⁹ REYFMAN, 2012, s. 175-176, 186-187

⁷⁰ CRUISE, 2002, s. 191

⁷¹ REYFMAN, 2012, s. 186

разламывал, разрушал эту любовь, которая мучила меня. Я не разрушил ее, а разрушил только то, что мучило меня, успокоился и все-таки люблю, но другою любовью.“⁷²

Odpovedá, že chcel z ich vzťahu odstrániť eros a nahradiť ho philia.⁷³ Philia je grécky výraz pre lásku, ktorý sa používa najmä v súvislosti s priateľmi, zatiaľ čo storge je typ skôr rodinnej lásky. Vo svojej typológii Lee tieto dva prvky spája a lásku, po ktorej túži Sergej Michajlovič budeme v našej práci označovať ako storge. Rovnaký názor ako Reyfmanová zastáva aj Zalambaniová:

„«Возрождение» героини в качестве жены, преданной мужу и детям, окончательно гасит иллюзии романтического брака, основанного на любви, заменяя их реальностью прочного союза на основе материнского чувства, дружбы и уважения к супругу. Счастье первоначальной любви сменяется «семейным счастьем».“⁷⁴

Cruisová⁷⁵ si všíma istú nevyváženosť konca novely. Po Mašinej premene to pôsobí, že Sergej Michajlovič vôbec nemá v jej budúcnosti miesto. Maša na seba berie výhradne rolu matky, nie manželky. Reyfmanová tu nadväzuje na spomínaný Mašin exhibicionizmus a tvrdí, že dieťa ju naučí, že pohľad, ktorý predtým slúžil na vyjadrenie erotických túžob, má smerovať na deti, do rodiny, a nie na mužov. Dodáva, že to isté platí pre objekty ženských túžob, nemajú sa verejne ukazovať, dokonca ani manželovi.⁷⁶ Je pravda, že keď Maša prijme storge ako svoj preferovaný typ lásky, jej pozornosť sa presúva z objektu jej erotickej túžby (muža) na objekt, ktorý vyžaduje úplne iný typ lásky.

V *Rodinnom šťastí* Tolstoj podľa Zalambaniovej vyberá klasický „oneginský“ koniec – aj keď Maša takmer podviedla svojho manžela, a mohla dopadnúť ako Anna Kareninová, napokon precitá a zmieruje sa so skutočnosťou.⁷⁷ Toto tvrdenie je v rozpore s názorom Sobolovej, podľa ktorej je takýto koniec výsledkom hľadania náhrady tradičnej romantickej koncepcie lásky a jej vedomého narušania.⁷⁸ V tomto prípade sa skôr prikláňame k názoru Sobolovej. Považujeme *Rodinné šťastie* za dielo, ktorým chcel Tolstoj do literatúry priniesť niečo nové a oslobodiť sa od vplyvu Turgeneva.

Čo sa týka rolí protagonistov na konci novely, z Tolstého pohľadu sú vyrovnané. Sergej Michajlovič pracuje, stará sa o rodinu tradične patriarchálnym spôsobom, zatiaľ čo Maša na seba konečne plne berie úlohu matky, podľa Tolstého najvyššie poslanie, aké môže žena plniť. Kruh sa uzatvára a po peripetiách obaja partneri našli rovnováhu a svoju úlohu v tvorbe „rodinného šťastia“. Koniec diela sa teda nesie v znamení absolútneho víťazstva storge ako pravého typu lásky. Maša a Sergej Michajlovič, predovšetkým však Sergej Michajlovič, skutočne vykazujú charakteristiky dvojice, ktorá považuje storge za definíciu pravej lásky – poznajú sa dlhú dobu, mali dôverný vzťah ešte predtým než sa stali partnermi, v diele jeho osobnosť vyznieva tak, že pre Sergeja Michajloviča je pohlavný styk až druhoradý, dôležitejší je preňho Mašin charakter a je pripravený Maši odpustiť, keď sa dopustí chyby.

⁷² ТОЛСТОЙ, 1951, s. 143

⁷³ REYFMAN, 2012, s. 197

⁷⁴ ЗАЛАМБАНИ, 2017, s. 29

⁷⁵ CRUISE, 2002, s. 194

⁷⁶ REYFMAN, 2012, s. 194

⁷⁷ ЗАЛАМБАНИ, 2017, s. 28-29

⁷⁸ SOBOL, 2007, 54-55, 58

2.2 Iné aspekty motívu lásky v diele

Pre Tolstého je hlavným pôsobiskom ženy rodina. Neprítomnosť sexuálnosti je v tomto prípade zdôraznená aj samotným Tolstým, ktorý o zmierení manželov v konci novely píše: „He любовник, а старый друг целовал меня.“⁷⁹ Tu môžeme vidieť definitívny prelom lásky z typu eros do typu storge.

McLean⁸⁰ však poukazuje na fakt, že napriek silnej konotácií sexuálneho prežívania a hriechu v diele úplne chýbajú erotické scény. Vzhľadom na dobu, v ktorej sa príbeh odohráva a vekový rozdiel protagonistov, je viac než pravdepodobné, že Sergej Michajlovič mal sexuálny život pred svadbou, ale Tolstoj sa k tomu nevyjadruje. Nevieme nič ani o sexuálnom živote partnerov po svadbe, nevieme ako fyzickú lásku vnímala Maša. Vzhľadom na Tolstého silnú sexualitu, a isté scény v neskorších dielach, sa bude podľa McLeana skôr jednať o pokus nevyjadrovať sa k tabu témam vtedajšej doby. Toto tvrdenie je diskutabilné, keďže ruská literatúra bola (nielen) v 19. storočí vo svojej podstate cudná a erotické scény chýbajú vo väčšine diel. Ak sa McLean pre zobrazenie kontrastu odvoláva na *Vzkriesenie* alebo *Diabla* (napísaný 1889, vydaný posmrtno 1911), je dôležité zdôrazniť časový rozdiel medzi vznikom diel, ktorý je takmer štyridsať rokov. Sexuálne prežívanie je v *Rodinnom šťastí* len naznačené, a to predovšetkým cez pohľady, ako si všima Reyfmanová. Zaujímavý je aj fakt, že vzhľadom na naráciu románu Mašina aféra s markízom D. pôsobí, ako keby sa skutočne stala a navyše je kladený dôraz na vyznenie, že sa Maša dopustila naozaj nepredstaviteľného hriechu.⁸¹

Sergej Michajlovič si mohol zažiť všetky typy lásky kým zistil, že storge je jeho skutočne preferovaný typ. Vzhľadom na dobu vzniku diela, je viac než pravdepodobné, že mal skúsenosti s praktikami, ktoré sú charakteristické pre ludus, ale nič konkrétne o tom nevieme. Maša, na rozdiel od Sergeja Michajloviča, nedostala žiaden priestor na to, aby mohla preskúmať, ktorý typ jej najviac vyhovuje. Zo začiatku má síce ideálnu predstavu, ale sama priznáva, že Sergej Michajlovič má od daného ideálu ďaleko, a aj tak sa doňho zamilovala. Ak sa teda odvolávame na Leeho typológiu, Mašu nemôžeme označiť za niekoho, koho preferovaný typ lásky je eros, pretože chýba základná charakteristika tohto typu. Lee zdôrazňuje dôležitosť fyzickej príťažlivosti pre eros ako typ lásky⁸². Tento aspekt vo vzťahu Maši k Sergejovi Michajlovičovi úplne chýba. Vysvetlením môže byť typ storgic eros, ako zmes typov storge a eros. V tomto type je prítomný skôr ideál lásky ako ideál partnera.⁸³

Rodinné šťastie je s najväčšou pravdepodobnosťou reakciou Tolstého na ženskú otázku 19. storočia, na čom sa zhodujú viacerí bádatelia,⁸⁴ počnúc Ejchenbaumom.⁸⁵ V diele chcel Tolstoj zobraziť svoju predstavu ideálneho rodinného života. Najprv vidíme naivnú zamilovanosť sedemnásťročnej protagonistky, horiacu vášňou k tridsaťšesťročnému mužovi, ktorý ju miluje otcovsko-partnerskou láskou a popiera svoje pocity. Romantické scény sú podporované lyrickými opismi, akoby priamo z *Rudina* alebo *Šľachtického hniezda* od Turgeneva. V tomto Sobolová vidí ďalší spôsob ako sa Tolstoj pokúšal vzoprieť zaužívaným normám a vydobyť si

⁷⁹ ТОЛСТОЙ, 1951, s. 145

⁸⁰ MCLEAN, 2008, s. 15-16

⁸¹ REYFMAN, 2012, s. 175

⁸² LEE, 1973, s. 4

⁸³ Tamtiež, s. 147

⁸⁴ Napr. SOBOL, 2007, s. 55 a pod.

⁸⁵ EJCHENBAUM, 1968, s. 350-352

vlastné miesto v literatúre. Tolstého hrdinka sa, na rozdiel od Turgenevových, vydá a napokon je v manželstve dokonca šťastná.⁸⁶ Ak sa pozeráme na dielo z perspektívy vyjadrenia sa k ženskej otázke 19. storočia, jasne vidíme Tolstého konzervatívny postoj. V tomto počiatočnom štádiu jeho tvorby je typ storge nadradený typu eros, ale zatiaľ tu aktívne nefiguruje typ agapé, ktorý je tak prominentný v neskorších dielach.

Počas celého príbehu je jasné, že ten, kto má nad vzťahom, a nad samým sebou, väčšiu kontrolu je Sergej Michajlovič. Je starší, skúsenejší (i keď o jeho predošlých vzťahoch nemáme žiadne informácie), racionálnejší. Je schopný dať Maši dostatok priestoru na to, aby sama pochopila, čo je skutočné šťastie. Maša, na rozdiel od svojho manžela, sa zmieta medzi dvoma protipólmi – na jednej strane chce byť, na vtedajšie pomery, modernou a nezávislou ženou, ale napokon sama vytyka Sergejovi Michajlovičovi, že neuplatnil moc, ktorú nad ňou má a nechal ju takmer zhrešiť. Táto ambivalencia a nestálosť je zrejma hneď po svadobnom obrade – Maša síce v koči pociťuje strach, ale napokon: „Я почувствовала, что я вся его и что я счастлива его властью надо мною.“ Po pár týždňoch jej ale začne prekážať, že v manželstve nemajú rovnaké postavenie.

Keďže je dielo napísané z pohľadu ženy a vidíme, že Maša si v podstate prizná svoju vinu, máme ako čitatelia tendenciu prikláňať sa k jej verzii príbehu a odsudzovať ju, zatiaľ čo Sergej Michajlovič sa javí ako dokonalý muž. V iných Tolstého dielach, sa takáto bezchybná postava v podstate neobjavuje. Vynímajúc postavy typu Platon Karatajev, keďže mužici mali v Tolstého tvorbe a srdci špeciálne miesto. Ak sa však sústredíme na postavy z vyššej spoločnosti, Tolstoj ukazuje kladné aj záporné vlastnosti protagonistov. Pierre Bezuchov vo *Vojne a mieri* je nerozhodný, ľahko ovplyvniteľný, prchký; Levin z *Anny Kareninovej* má problém tešiť sa z narodenia dieťaťa a vlastná hrdosť mu dlho bránila v tom, aby získal lásku ženy, po ktorej túžil a pod. Na rozdiel od nich, Sergej Michajlovič má len pozitívne vlastnosti. Jediné, čo je mu možné vytknúť, je fakt, že nevpúšťa Mašu do svojho pracovného sveta. Aj táto skutočnosť sa však dá odôvodniť rokom vzniku diela, vtedajšou spoločnosťou, vekovým rozdielom postáv a z toho vyplývajúcim Mašinyým nedostatkom skúseností.

Ak teda *Rodinné šťastie* považujeme za umelecké (a značne rozšírené) spracovanie vzťahu Tolstého s Arsenievou, a ich dvoch v súlade s názormi viacerých bádateľov⁸⁷ berieme ako prototypy Sergeja Michajloviča a Maši, je zrejmé, že Tolstoj nemal pocit, že by urobil niečo nesprávne. Týmto len potvrdzuje svoju nadradenosť, ktorú vyjadroval už v korešpondencii medzi ním a Arsenievou. Môžeme teda povedať, že v tomto období Tolstoj vyjadruje svoj postoj k láske cez Sergeja Michajloviča. Ideálna žena je tá, ktorá zdieľa jeho postoje a názory, koná dobro, obľubuje život na dedine a pohrda vysokou spoločnosťou. Ostatne, takúto predstavu Tolstoj opísal už v *Statkárovom ráne* z roku 1956. Ideálny vzťah je pre Tolstého taký, v ktorom majú obaja partneri, ale najmä muž, dostatok priestoru na vlastné záujmy a nie je potrebné, aby o nich niečo žena vedela. Hlavnou úlohou ženy v takomto vzťahu je byť matkou, starať sa o domácnosť a uspokojovať muža.

Zalambaniová považuje diela *Rodinné šťastie*, *Annu Kareninu* a *Kreutzerovu sonátu* za kvázi trilógiu, v ktorej sú hrdinky daných diel navzájom prepojené. Maša miluje rovnako ako Kitty Ščerbacká, avšak Mašino správanie vo vysokej spoločnosti niečím pripomína aj samotnú

⁸⁶ SOBOL, 2007, s. 57

⁸⁷ Napr. MCLEAN, 2008, s. 15, KALLINIKOV, 1931, s. 284 a pod.

Annú Kareninová.⁸⁸ McLean podporuje toto tvrdenie, ale v Maši s jej neviazanosťou a želaním žiť naplno vidí skôr predchodkyňu Nataši Rostovej z *Vojny a mieru*.⁸⁹

⁸⁸ ЗАЛАМБАНИ, 2008, s. 9

⁸⁹ MCLEAN, 2008, s. 9

3. Anna Kareninová

Ženská otázka, na ktorú podľa Ejchenbauma⁹⁰ Tolstoj reagoval *Rodinným šťastím*, sa v Rusku na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov začala len otvárať, avšak v priebehu nasledujúcich rokov sa vynárajú v ruskej spoločnosti preklady aj originály rôznych diel, venujúcich sa tejto problematike (napr. J. S. Mill a jeho dielo *The Subjection of Women* (1869) «О подчинении женщины»). Ejchenbaum *Annu Kareninovou* opäť považuje za istý spôsob Tolstého reakcie na nové poznatky a názory o ženskej otázke.⁹¹

Annu Kareninovou začal Tolstoj písať v roku 1873 a v plnom znení bola vydaná roku 1878. Toto obdobie Tolstého života je charakterizované prvými prasklinami v jeho viere, počiatkami duchovnej krízy, ktorá bude nasledovať v osemdesiatych rokoch. Kallinikov túto krízu charakterizuje okrem iného aj rozchodom s Tolstého vlastnou spoločenskou vrstvou. V *Anne Kareninovej* túto triedu podľa Kallinikova definitívne zavrhuje a obracia sa, tentokrát nenávratne, k mužikom.⁹²

Tento román býva literárnymi bádateľmi radený predovšetkým ako román rodinný. Ústrednými je niekoľko dvojíc, my sa budeme sústrediť na tri partnerské zväzky, ktoré tvoria základnú osu románu – Anna Kareninová a Alexej Vronskij, Kitty Ščerbacká a Konstantin Levin, Dolly Ščerbacká a Stiva Oblonskij. Greenová charakterizuje tieto dvojice ako vzťah-tragédiu, manželstvo ideál a manželstvo-kompromis, respektívne.⁹³ Morson zas tvrdí, že tieto dvojice reprezentujú niekoľko typov erotickej lásky, ktoré môžeme nájsť v *Anne Kareninovej*, a niektoré z nich sú pre manželstvo vhodnejšie než iné.⁹⁴ Požidajeva rozdeľuje lásku v *Anne Kareninovej* na dva typy – „Любовь-доброта и Любовь-страсть“, pričom prvá z nich je charakterizovaná láskou nie len k partnerovi, ale aj k celému okoliu a všetkým ľuďom. Druhý typ lásky, láska Anny a Vronského, má nevyhnutne tragický koniec.⁹⁵ My sa prikláňame k rozdeleniu Greenovej, pretože je podľa nás najvýstižnejšie.

Čo sa sujetových prvkov, ktoré Tolstoj využil v *Anne Kareninovej* týka, Šklovskij si všíma, že mnohé z nich vychádzajú z Alexandra Sergejeviča Puškina. Konkrétne sa jedná o samotnú kolíziu románu, ktorá je práve o otvorenosti Anniných citov a následnom odsúdení spoločnosťou. Šklovskij vymenováva aj ďalšie sujetové prvky, ktoré do literatúry ako prvý vnáša Puškin, ale sú oveľa príznačnejšie pre Tolstého *Annu Kareninovou* – mravný profil ženy

⁹⁰ EJCHENBAUM, 1968, s. 350-351

⁹¹ EIKHENBAUM, B. Tolstoi in the seventies [online], 1982, Dostupné z: <https://ru.scribd.com/document/473661600/eBook-Tolstoi-in-the-seventies-Boris-Eikhenbaum-pdf>. [cit. 2022-07-06], s. 97-100,

⁹² KALLINIKOV, 1931, s. 273

⁹³ GREENE, G. “Women, Character, and Society in Tolstoy’s ‘Anna Karenina.’” *Frontiers: A Journal of Women Studies*, vol. 2, no. 1, 1977, pp. 106–25. Dostupné z: *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/3346113>. Accessed 6 Jul. 2022., s. 114

⁹⁴ MORSON, G. Marriage, love, and time in Tolstoy’s Anna Karenina. *Journal of Family Theory & Review*, 2010, 2.4: 353-369. Dostupné z: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1756-2589.2010.00066.x?casa_token=d-JXMyORo-0AAAAA%3AIVxVoTRxcept6T88du2ybK82r-2D-olnJSDQpbNrN6doYNUsqbj6sJ0V0c-Zgx1E6N-6RB0LZVx-b4FJR. [cit. 2022-07-09], s. 362

⁹⁵ ПОЖИДАЕВА, А. С. КОНЦЕПТ «ЛЮБОВЬ» В ИДИОСТИЛЕ ЛН ТОЛСТОГО. *Ответственный редактор*, 2015, 242. Dostupné z: <https://os-russia.com/SBORNIKI/KON-55.pdf#page=242>, s. 242-243

a jej averziu k súčasnému manželovi, otvorenosťou citov vyjadrený protest voči spoločnosti atď.⁹⁶ Rovnaký postreh má aj Ejchenbaum, taktiež sa pri Tolstého inšpirácií odvoláva na Puškina.⁹⁷ Medzi renomovanými bádateľmi je ohľadom spomínaného intertextového prepojenia zhoda, avšak v našej práci nemáme priestor na podrobnejšie preskúmanie tejto problematiky.

3.1 Vzťah-tragédia, manželstvo-ideál a manželstvo-kompromis

3.1.1. Anna a Vronskij

Annú Kareninovú spoznáваме ako mladú vydatú ženu, matku, ktorá prichádza zachraňovať rozpadajúce sa manželstvo Oblonských, v ktorom Dolly je jej blízka priateľka a Stiva jej brat. Príčinou nehody je nevera, čo je paradoxné, vzhľadom na fakt, že Anna sa sama neskôr dopustí rovnakého hriechu. Podľa Šklovského tým Tolstoj zároveň dosiahol porovnanie Anny, jej brata, a oboch rodín na základe sujetových zásad. Anna je vykreslená ako čistá duša vnášajúca do rozvrátenej rodiny mier.⁹⁸ Oblonských deti ju majú radi a nenechajú Annu ani chvíľu osamote, Anna k nim má vrúcny vzťah. Jej postoj k deťom je v ostrom kontraste s tým, ako sa v neskorších kapitolách tohto románu správa k vlastnej dcére, ktorú má s Vronským.

Anna vo svojom manželstve s o dvadsať rokov starším a konzervatívnym úradníkom Kareninom pravdepodobne nie je veľmi šťastná, všetku svoju lásku venuje ich synovi. Zdá sa ale byť so svojou situáciou relatívne vyrovnaná. Až do momentu, kým nestretne Alexeja Vronského, ktorý v nej prebudí doposiaľ nepoznané (alebo potláčané) vášne a túžby. Anna sa snaží z nešťastného vzťahu s Kareninom vymaniť, aby mohla byť otvorene s Vronským, no neúspešne. Annin preferovaný typ lásky je spočiatku neľahké určiť. Všetko však nasvedčuje tomu, že sa pravdepodobne jedná o pragmatický zväzok, typický pre danú dobu ale zatiaľ sa nedozvedáme, k akému typu lásky by inklinovala keby žila s milujúcim partnerom.

Anna miluje úprimne, nedokáže klamať samú seba ani ostatných tak, ako iné vydaté ženy, ktoré majú pomer mimo oficiálneho vzťahu. Okrem svedomia je viazaná aj synom, dobovými konvenciami spojenými s rozvodom a snahou jej manžela stále vyzerat' v spoločnosti reprezentatívne. Šklovskij⁹⁹ tvrdí, že pre Tolstého je možnosť rozvodu neprijateľná, keďže Annin syn sa aj tak dozvie, že si matka našla nového muža a Vronskij bude s Annou len z povinnosti. Anna mala byť pôvodne vykreslená ako zlá žena, avšak Šklovskij poukazuje na fakt, že nehynie ona, ale práve jej pôvodný manžel Karenin. Anniným trestom je odsúdenie spoločnosťou, ktorá sa však dopúšťa rovnakých nemravností a konečné vyznenie románu je podľa Šklovského v duchu odsúdenia spoločnosti, nie Anny.¹⁰⁰

⁹⁶ ŠKLOVSKIJ, V.B. a J. ZUMROVÁ. Poznámky o próze ruských klasiků: o dílech Puškina, Gogola, Lermontova, Turgeněva, Gončarova, Tolstého a Čechova. Praha: Československý spisovatel, 1958., s. 281

⁹⁷ EJCHENBAUM, 1982, s. 127-129

⁹⁸ ŠKLOVSKIJ, 1958, s. 281

⁹⁹ Tamtiež, s. 393

¹⁰⁰ Tamtiež, s. 295

Alexeja Vronského spoznáваме ako mladého človeka, predstaviteľa vtedajšej zlatej mládeže, ktorý nemá žiadne záväzky. Na začiatku románu je častým hosťom u Ščerbackých, pretože sa uchádza o Kitty. Vronskij však nechápe ideu rodiny, dvorenie Kitty neberie ako serióznu záležitosť, ktorá vedie k manželskému zväzku, na rozdiel od Ščerbackých. Vronskij má síce matku, ale reálne rodinné zázemie mu chýba a možno aj preto neskôr nie je schopný doviest' vzťah s Annou do zdarného konca-manželstva, stáva sa v ich vzťahu pasívnym. Podľa Morsona Vronskij nemá zlé úmysly. Tolstoj ho vykreslil tak, že jeho skutky nie sú zákerné, pretože to, čo robí, robí z dôvodu, že nepozná a nerozumie rodinnému životu.¹⁰¹

Vronskij je v tomto štádiu typickým predstaviteľom lásky typu ludus, konkrétne tak, ako ludus Lee opisuje v prejavoch galantnosti aristokracie 19. storočia.¹⁰² Nezáväzné dvorenie, lichotenie, intenzívny záujem, ale všetky tieto činnosti sú v skutočnosti zo strany Vronského len veľmi povrchné.

Anna a Vronskij sa stretávajú po prvýkrát na plese, po druhýkrát na železnici. Železnica je dôležitým symbolom ich vzťahu, ako si všíma Lönnqvistová. Železo, spolu so strojmi a umelými výdobytkami techniky sa prepletajú ich aférou. Tieto tvrdé, strojové symboly sú v kontraste so symbolmi naturálnymi (medveď, hviezdy a včely), ktoré charakterizujú vzťah Levina a Kitty.¹⁰³ Táto symbolika je v súlade s Tolstého zmýšľaním, pre ktorého bol technický pokrok, symbolizovaný železnicami, krokom do priepasti.¹⁰⁴

Vzťah Vronského a Anny je od začiatku silne eroticky založený, postavený najmä na vzájomnej magnetickej príťažlivosti. Ich láska je aj podľa Leeho typov v tomto štádiu eros, ktorý Lee charakterizuje ako vzťah, ktorého najcharakteristickejšim prvkom je silná prvotná príťažlivosť k zovňajšku.¹⁰⁵ Anna a Vronskij sú v počiatku k sebe navzájom priťahovaní predovšetkým svojím výzorom a vyžarovaním. „Но она была всё та же, и вид ее всё так же, физически оживляя, возбуждая и наполняя счастьем его душу, подействовал на него.“¹⁰⁶ Ich láska je intenzívna, vášnivá, erotická a spaľujúca. „Вронский был везде, где только мог встречать Анну, и говорил ей, когда мог, о своей любви.“¹⁰⁷ Podľa Morsona sa jedná presne o typ lásky, ktorú aj dnes vidíme zobrazovanú v literatúre a filmoch najbežnejšie. Je to láska, ktorá prekonáva hranice, v ktorej sú dvaja milenci sami proti celému svetu. Láska Vronského a Anny stojí v ostrom protiklade proti tomu, ako vníma lásku Dolly, ktorá hľadá šťastie v maličkostiach, nie v extrémoch.¹⁰⁸

V počiatočnej fáze vzťahu sú ich roly vyrovnané, obaja sú zamilovaní a chcú byť len jeden z druhým. V úplnom začiatku je Vronskij ten aktívny, ktorý robí prvý krok a na

¹⁰¹ MORSON, 2010, s. 359

¹⁰² LEE, 1973, s. 60

¹⁰³ LÖNNQVIST, B. ed. Donna Tussing Orwin. *The Cambridge Companion to Tolstoy*. Anna Karenina. Cambridge : Cambridge University Press, 2002, s. 80-95., s. 86 - 89

¹⁰⁴ Pozri. JAHN, G. R. "The Image of the Railroad in Anna Karenina." *The Slavic and East European Journal*, vol. 25, no. 2, 1981, pp. 1–10. Dostupné z: *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/307952>. Accessed 22 Jul. 2022.

¹⁰⁵ LEE, 1973, s. 33

¹⁰⁶ ТОЛСТОЙ, Л.Н. Анна Каренина. Ленинград: Государственное издательство Художественная литература, 1939, s. 100

¹⁰⁷ Tamtiež, s. 119-120

¹⁰⁸ MORSON, 2010, s. 364

železničnej stanici Anne oznamuje, že: „Вы знаете, я еду для того, чтобы быть там, где вы, - сказал он, - я не могу иначе.“¹⁰⁹ Jeho slová majú niekedy dokonca až manický nádych. Pre eros je tiež dôležitá sebadôvera a sebavedomie. Toto tvrdenie Lee objasňuje tým, že milujúci preferujúci eros sa potrebujú tomu druhému úplne otvoriť, a to vyžaduje veľkú dávku sebavedomia.¹¹⁰ Ani Anna ani Vronskij o svojich kvalitách nepochybujú, v spoločnosti sú obaja populárni a považovaní za atraktívnych.

Morson vydeľuje tri chyby, týkajúce sa lásky Anny a Vronského, na ktoré sa podľa neho Tolstoj snaží poukázať. Prvou chybou je, že láska je zvyčajne podriadená naratívu, s čím Tolstoj zásadne nesúhlasí. Skutočná láska podľa Tolstého nie je intenzívna a dramatická. Druhou chybou je tá, že keďže takáto romantická láska je fatálna, znamená to, že jej čas je ohraničený a obmedzený. Morson si všíma, že Tolstoj na viacerých miestach v *Anne Kareninovej* poukazuje na dôležitosť rešpektovania plynutia času a na fakt, že človek si musí vedieť vážiť minulosť a aj myslieť na budúcnosť (Levin), nie len sa oddávať pôžitkom prítomnosti (Stiva). Treťou chybou je, že romantická, osudová láska implikuje silný narcizmus, a to zo strany oboch zamilovaných.¹¹¹

Lee si všíma, že spomedzi primárnych typov lásky, eros je jediný typ, ktorý funguje na spôsob všetko alebo nič,¹¹² čo je pre Annu veľmi typické. Vronského lásku môžeme spočiatku tiež charakterizovať ako eros, ale jeho eros má aj isté prvky storge, kvôli čomu bude vhodnejšie označovať jeho lásku ako storgic eros, čo sa prejavuje najmä po narodení ich dcéry. Túto zmenu Lee vysvetľuje tým, že ak milujúci preferujúci eros nájde partnera, ktorý nie úplne zodpovedá jeho ideálu a ak sa partnera nechce vzdať, musí sa s daným nedostatkom nejakým spôsobom zmieriť a to buď tak, že jeho eros prijme prvky typov ludus alebo storge.¹¹³

Keď sa presťahujú na Vronského novú usadlosť, a narodí sa im dcéra, dalo by sa povedať, že Vronskij k Anne začína pociťovať niečo ako storge. Miluje ich dcéru a chce s Annou žiť v manželstve. Vronskij považuje Annu za svoju zákonitú manželku, aj keď nie sú oficiálne spolu.

„Она была порядочная женщина, подарившая ему свою любовь, и он любил ее, и потому она была для него женщина, достойная такого же и еще большего уважения, чем законная жена. Он дал бы отрубить себе руку прежде, чем позволить себе словом, намеком не только оскорбить ее, но не выказать ей того уважения, на какое только может рассчитывать женщина.“¹¹⁴

Anna odmieta pokojnejší typ lásky, pretože sa stáva fatalistickou a nechce obyčajnú, prozaickú lásku. Chce vášeň, romantickú osudovosť a všetko čo patrí k vzťahu, ktorý mali ako tajní milenci. Paradoxne ale ich vzťah nedokáže udržať tajný. Tento fatalizmus je podľa Morsona, aj Tolstého, jednou z najväčších Anniných chýb.¹¹⁵ Anninu osudovosť a tragickosť jej lásky si všíma aj Šklovskij, ktorý tvrdí, že práve táto tragickosť narušila Vronského, inak

¹⁰⁹ ТОЛСТОЙ, 1939, s. 131

¹¹⁰ LEE, 1973, s. 45

¹¹¹ MORSON, 2010, s. 365

¹¹² LEE, 1973, s. 37

¹¹³ Tamtiež, s. 37

¹¹⁴ ТОЛСТОЙ, 1939, s. 285

¹¹⁵ MORSON, 2010, s. 366

pokojný a relatívne usporiadaný, život.¹¹⁶ Narážame tu na dvojité štandard – Vronskému, dokonca podľa jeho matky, jediné čo k dokonalosti chýba je románik s vydatou ženou. Takéto romániky však neboli také, ako bola Annina láska – spaľujúca, ale zväzujúca. Anna „любила его за его самого и за его любовь к ней.“¹¹⁷ Anna sa celá oddáva Vronskému, a tým ich oboch ubíja. Zo začiatku bol aktívnejší Vronskij, ale neskôr sa do dominantnej pozície dostáva Anna. Je na Vronskom závislá, čo spôsobuje paranoidné žiarlivostné záchvaty a snahou pripútať si Vronského bližšie ho od seba paradoxne odďaľuje.

„— Я ненавижу твое спокойствие. Ты не должен был доводить меня до этого. Если бы ты любил меня...

— Анна! К чему тут вопрос о моей любви...

— Да, если бы ты любил меня, как я, если бы ты мучался, как я... — сказала она, с выражением испуга взглядывая на него.

Ему жалко было ее и все-таки досадно. Он уверял ее в своей любви, потому что видел, что только одно это может теперь успокоить ее, и не упрекал ее словами, но в душе своей он упрекал ее.“¹¹⁸

Vronskij sa venuje aj novým záujmom, maľuje, stará sa o hospodárstvo, a Anna tiež, ale nerobí to zo skutočného záujmu o danú vec ale preto, aby bola Vronskému ešte bližšie. Ak sa odvolávame na Leeho teóriu, Annina láska sa stáva manickou. Lee tvrdí, že ľudia v stave mania sa nechávajú zaslepiť a dokazujú sebe aj ostatným, že je všetko v poriadku, aj keď v takomto vzťahu nenachádzajú šťastie.¹¹⁹ Anna je nešťastná a snaží sa samú seba presvedčiť, že Vronskij je ten pravý, čím zväzuje ich oboch. Lee uvádza ďalšie charakteristiky, ktoré sú unikátne pre maniu, a nenachádzame ich v ani jednom z typov, z ktorých je mania zložená a to konkrétne zúfala snaha o opätovanie citov, extrémny emócií a neschopnosť užívať si prípadnú partnerovu náklonnosť,¹²⁰ čo sú všetko prvky, ktoré môžeme v Anne vidieť.

„Вронский ценил это, сделавшееся единственной целью ее жизни, желание не только нравиться, но служить ему, но вместе с тем и тяготился теми любовными сетями, которыми она старалась опутать его. Чем больше проходило времени, чем чаще он видел себя опутанным этими сетями, тем больше ему хотелось не то что выйти из них, но попробовать, не мешают ли они его свободе. Если бы не это все усиливающееся желание быть свободным, не иметь сцены каждый раз, как ему надо было ехать в город на съезд, на бега, Вронский был бы вполне доволен своею жизнью.“¹²¹

Anna je literárna postava, ktorá k sebe nepríťahuje len mužov v románe, ale aj čitateľov oboch pohlaví, ktorí jej rozumejú a podporujú jej cestu za láskou, práve preto, že sa láske oddala celá, čo je v takom kontraste s pokryteckou spoločnosťou, v ktorej žije(me). Morson zdôrazňuje, že pod vplyvom tak atraktívnej a sympatickej hrdinky ako Anna čitateľa ešte viac inklinujú k jej ideálu romantickej lásky.¹²² Morson ďalej poukazuje na fakt, že Tolstoj chcel týmto

¹¹⁶ ŠKLOVSKIJ, 1958 s. 307

¹¹⁷ ТОЛСТОЙ, 1939, s. 431

¹¹⁸ Tamtiež, s. 512

¹¹⁹ LEE, 1973, s. 43

¹²⁰ Tamtiež, s. 95

¹²¹ ТОЛСТОЙ, 1939, s. 598

¹²² MORSON, 2010, s. 362

príbehom upozorniť na dve chyby – chybné podľa Tolstého sú ideí, že je len jedna láska, a to eros a že eros je jediná láska, po ktorej ľudia (chybne) túžia. Pre Tolstého, ako sme videli už v *Rodinnom štastí*, láska typu eros nie je žiaduca a chcel pred ňou vystríhať aj čitateľov.¹²³ Pomocou postavy ako je Anna sa mu však tento cieľ nie úplne podarilo dosiahnuť. Čitateľ sympatizuje s Annou nie len kvôli jej charakterovému vykresleniu, ale aj preto, lebo za svojou láskou ide hrdo a nepretvaruje sa, ako zvyšok spoločnosti, v ktorej ona a Vronskij žijú. Aj podľa Šklovského je Anna jedinou postavou v románe, ktorá skutočne miluje.¹²⁴

Jermilov tvrdí, že Tolstoj v románe neodsudzuje Annu, ale odsudzuje rozvrátenú rodinu. Nesúhlasí s názorom, že Tolstoj ako autor zavrhuje Annu. To, čím podľa Jermilova Tolstoj opovrhuje, je rodina, v ktorej chýba láska.¹²⁵

Podľa Ejchenbauma tragédia Anny a Vronského spočíva v tom, že sú vedení len túžbou, a na rozdiel od Levina neberú do úvahy zmysel života, kvôli čomu sa z nich stávajú len bábky ovládané egoizmom a vášňou. Ejchenbaum si taktiež všíma, že skutočný dôvod Anninej smrti nie je odsúdenie spoločnosťou, ale práve vášeň, ktorej sa nevie zbaviť a vášeň je podľa Tolstého zlo.¹²⁶

Zalambaniová tvrdí, že Anna je odsudzovaná aj liberálnou, radikálnou, aj konzervatívnou kritikou a to kvôli silnej sexuálnej energii. Prítomnosť lásky typu eros v jej vzťahu k Vronskému je prvok, ktorý odlišuje vzťah s Vronským od zväzku s Kareninom. Zalambaniová vysvetľuje, že konzervatívni kritici odsudzujú Annu z pozície náboženskej, zatiaľ čo radikáli zastávajú názor, že ľudské sily by mali byť sústredené výhradne na zlepšenie stavu ľudstva a preto „для консерваторов Анна – только неверная жена, нарушившая священство брака, а для радикалов – воплощение женского легкомыслия и ветренности.“¹²⁷

Roly Anny a Vronského vo vzťahu sú v konečnom dôsledku výrazne nevyrovnané. Anna je tá, ktorá miluje viac, chce viac, od Vronského, nie od vzťahu. Plne sa oddala vášni, a napriek tomu, že ju spoznávame ako milujúcu matku, k svojej dcére, dieťaťu vášne jej a Vronského, si nenachádza cestu. Anna narušila Vronského jednoduchý svet a Vronskij sa s tým nedokáže vysporiadať, čo spôsobuje, že sa od Anny oddiaľuje a to Annu ubíja, najskôr psychicky a napokon fyzicky. Podľa Jermilova Anna a Vronskij zabili lásku práve svojou láskou, pretože Annina láska je život aj smrť zároveň.¹²⁸

3.1.2 Kitty a Levin

Konstantin Levin je statný hospodár, zamilovaný už dávno, ale nie do konkrétnej osoby v rodine Ščerbackých, ale do celej ich rodiny, do ideí ich rodiny. Keďže Levin je sirota, u Ščerbackých nachádza náhradné rodinné prostredie. Aj preto si chce najprv vziať najstaršiu

¹²³ MORSON, 2010, s. 362

¹²⁴ ŠKLOVSKIJ, 1958, s. 308

¹²⁵ ЕРМИЛОВ, В.В. Толстой-романист «Война и мир», «Анна Каренина», «Воскресение». Москва: Художественная литература, 1965, s. 364-365

¹²⁶ EJCHENBAUM, 1982, s. 145-146

¹²⁷ ЗАЛАМБАНИ, 2017, s. 123-124

¹²⁸ ЕРМИЛОВ, 1965, s. 364

Dolly, potom prostrednú Natáliu a až keď sú obe vydaté si uvedomí, že v skutočnosti miluje najmladšiu Kitty.

Kitty Ščerbackú stretávame ako mladé dievča z dobrej rodiny, ktoré sa rozhoduje, či sa vydať za Levina alebo za Vronského, keďže je vychovaná tak, že dobre sa vydať a byť manželkou a matkou je jej úlohou. V Kittinom srdci vyhráva Vronskij, Levinovu žiadosť odmietne. Avšak na plese, na ktorom sa Vronskij zamiluje do Anny Kareninovej, zažíva Kitty prvý neúspech v láske. Kitty bola predtým Annou uchvátená a teda chápe, že Anna Vronského priťahuje, ale uráža ju najmä to, že pri tanci sa Vronského lásky domáhala a zbytočne, čím sama seba ponížila.¹²⁹

Levin miluje Kitty láskou, ktorú možno zo začiatku charakterizovať ako storge, keďže je rodinný priateľ a poznajú sa dlhodobo. Kitty ho vníma rovnako. Je jej s Levinom dobre, ale považuje ho skôr za staršieho súrodenca. Levin Kitty považuje za ideál, stavia ju na svoj mentálny piedestál a necíti sa byť hoden jej lásky. Levin uznáva, že Kitty ho môže milovať ako brata, ale nie ako partnera, na to má príliš veľa nedostatkov. Prílišnú sebakritiku a nízke sebavedomie Lee uvádza ako jeden zo symptómov mania,¹³⁰ čo nie je typ lásky asociovaný s postavou Levina. Táto skutočnosť môže ďalej prehĺbiť paralelu medzi ním a Annou. Keďže Kitty je v tejto časti románu zamilovaná do Vronského, a je veľmi mladá, nemá s láskou skúsenosti, nie je pre čitateľa až také prekvapujúce, že Levinovu žiadosť o ruku odmietne. Pri Vronskom môže spoznávať iné pocity, nové emócie a možno aj iný typ lásky, aký poznala doteraz, čo je pre Kitty pravdepodobne oveľa vzrušujúcejšie ako vzťah založený na súrodeneckej láske.

Levina odmietnutie nepríjemne zasiahne, pretože „Любовь к женщине он не только не мог себе представить без брака, но он прежде представлял себе семью, а потом уже ту женщину, которая даст ему семью. Его понятия о женитьбе поэтому не были похожи на понятия большинства его знакомых, для которых женитьба была одним из многих общежитейских дел; для Левина это было главным делом жизни, от которого зависело все ее счастье. И теперь от этого нужно было отказаться!“¹³¹

Z tohto úryvku môžeme vyvodiť, že Levinov preferovaný typ lásky je s najväčšou pravdepodobnosťou storgic eros, ale len v miernej forme. Lee síce píše, že milujúci typu storgic eros sú dostatočne spokojní keď môžu milovať, aj keď ich city nie sú opätované,¹³² ale Levin so svojím postavením spokojný nie je, a preto žiada Kitty o ruku.

Keďže storgic eros je zmesov typov storge a eros, dáva zmysel, že Levinove žiarlivostné scény pochádzajú z erotického komponentu tohto sekundárneho typu. Lee rozdeľuje milujúcich preferujúcich eros na dva typy na základe žiarlivosti. Prvý typ sú milujúci, ktorí nežiarlia. Majú za sebou len úspešné a šťastné vzťahy, v ktorých boli ich city opätované. Druhý typ, žiarliví milujúci, za sebou nemajú bezproblémové vzťahy a v daných vzťahoch sa necítili dostatočne istý ani samými sebou, ani partnerom.¹³³ Levin nosí v hlave ideálnu predstavu lásky, v Kitty našiel svoj ideál a to vysvetľuje, prečo je po odmietnutí tak zúfalý a bezmocný. Po skúsenosti s odmietnutím si je sám sebou ešte menej istý, než pred žiadosťou o ruku. Ak na jeho správanie

¹²⁹ ŠKLOVSKIJ, 1958, s. 294

¹³⁰ LEE, 1973, s. 101

¹³¹ ТОЛСТОЙ, 1939, s. 90

¹³² LEE, 1973, s. 147

¹³³ Tamtiež, s. 46-47

aplikujeme Leeho teóriu, Levinova žiarlivosť nám naznačuje, že jeho preferovaným typom lásky je eros, resp. že eros je veľmi silne prítomným v jeho ponímaní lásky.

Vzťah Levina a Kitty a neskôr ich manželstvo je vo všeobecnosti považované za ideál. Rozumejú si len z počiatočných písmen, takmer si vedia čítať myšlienky. Kitty Levina dokonale chápe a je tvorkyňou jeho rodinného šťastia. Avšak relatívne krátko po svadbe ich vzťah naráža na prvé prekážky. Kitty je síce chápaná, ale Levin nie úplne rozumie jej. Nechápe, prečo ona považuje niektoré veci za dôležité a prečo nejaví záujem o veci, ktoré sú preňho nevyhnutné. Dokonca aj Greenová ich vzťah označuje ako ideálny, ale zároveň poukazuje na fakt, že od ideálu má vo svojej podstate ďaleko a je možné, že keby príbeh pokračuje, dopadnú rovnako ako Dolly a Stiva, zaseknutí v manželstve, v ktorom žena je oddaná deťom a muž si hľadá zábavu inde. V Levinovom prípade by nemuselo ísť o neveru, pretože morálne stojí vyššie než Stiva, ale určite by minimálne trávil viac času mimo domova.¹³⁴

S týmto názorom sa nezhoduje postoj Morsona. Podľa neho, prozaická láska, ktorá je medzi Kitty a Levinom slúži okrem zobrazenia ideálu ako kontrast k láske Anny a Vronského. Zatiaľ čo Anna a Vronskij potrebujú vzrušenie, istú vzdialenosť a prekážky, prozaická láska Kitty a Levina vyžaduje intimitu a blízkosť každodenného kontaktu, spoznávanie chýb a nedostatkov toho druhého a napriek tomu si byť bližšie a bližšie. Morson tvrdí, že Tolstoj nám naznačuje, že aj sexuálny život Kitty a Levina sa postupom času zlepšuje. To, že sa ešte nepoznajú tak, ako to táto prozaická láska vyžaduje, je podľa Morsona aj dôvodom ich hádok. Levin vo svojich idealistických predstavách žiadne spory, minimálne spočiatku, nečakal. Tieto hádky však vyjadrujú túžbu po blízkosti.¹³⁵ Pre ich vzťah je taktiež príznačné, že Kitty berie udalosti tak, ako prídu, reaguje na ne inštinktívne. Či už sa jedná o smrť Levinovho brata, manželstvo alebo materstvo, Kitty vie, čo má robiť zatiaľ čo Levin je prekvapený a paralyzovaný novými emóciami, ktoré cíti a nevie ako postupovať.

Greenová tieto pocity, počiatočnú zmätenosť a nechutť prisudzuje sexistickému aspektu Tolstého diel, v ktorých ženy nie sú brané ako plnohodnotní ľudia a teda sa im nedostáva možnosti ani priestoru filozofovať a rozmyšľať nad otázkami života a smrti.¹³⁶ Morson v Levinových reakciách však vidí iný aspekt Tolstého náhľadu na lásku – pravá láska v sebe zahŕňa aj možnosť byť zranený.¹³⁷ V tomto prípade sa prikláňame skôr k tvrdeniam Morsona. Schopnosť úplne sa partnerovi odhaliť a z toho vyplývajúca možnosť byť zranený je podľa Leeho vitálna pre eros, čo nie je typ lásky, ktorý bežne bádatelia asociujú s Kitty a Levinom. Lee to vysvetľuje tak, že pre milujúceho preferujúceho eros je nevyhnutné úplne sa svojmu partnerovi úplne otvoriť a v prípade, že partner nie je milujúci rovnakého typu, hrozí sklamanie.¹³⁸

Morson poukazuje na paralelu medzi Annou a Vronským a Kitty a Levinom v tom, že v oboch vzťahoch ženy učia mužov milovať, ale iným spôsobom. Zatiaľ čo Anna učí Vronského osudovej romantickej láske, Kitty ukazuje Levinovi rodinné hodnoty.¹³⁹ To je v súlade s Leeho teóriou, ktorá poukazuje na fakt, že ľudia môžu pod vplyvom partnera zmeniť

¹³⁴ GREENE, 1977, s. 116-117

¹³⁵ MORSON, 2010, s. 367

¹³⁶ GREENE, 1977, s. 111, 113

¹³⁷ MORSON, 2010, s. 367

¹³⁸ LEE, 1973, s. 45

¹³⁹ MORSON, 2010, s. 366

svoje pôvodné nastavenia a ideí o láske.¹⁴⁰ Idylickú predstavu o manželstve mal predovšetkým Levin avšak táto predstava má v konečnom výsledku ďaleko od reality.

„Левин был женат третий месяц. Он был счастлив, но совсем не так, как ожидал. На каждом шагу он находил разочарование в прежних мечтах и новое неожиданное очарование. Левин был счастлив, но, вступив в семейную жизнь, он на каждом шагу видел, что это было совсем не то, что он воображал. На каждом шагу он испытывал то, что испытывал бы человек, любовавшийся плавным, счастливым ходом лодочки по озеру, после того как он бы сам сел в эту лодочку. Он видел, что мало того, чтобы сидеть ровно, не качаясь, — надо еще соображаться, ни на минуту не забывая, куда плыть, что под ногами вода и надо грести, и что непривычным рукам больно, что только смотреть на это легко, а что делать это хотя и очень радостно, но очень трудно.“¹⁴¹

Tento rozkol však Levinovi umožňuje objaviť nové šťastie, o akom doteraz ani nesníval. Je šťastný, ale inak ako čakal a mátie ho to.

Šklovskij rovnako považuje ich manželstvo za kontrast k nešťastným vzťahom v diele, avšak ideál podľa neho kazí fakt, že Levin sa chce v istých momentoch zabiť a teda jediná šťastná v danom vzťahu je Kitty.¹⁴² Šklovskij zdôrazňuje Levinove samovražedné tendencie aj v porovnaní s Anninou samovraždou. Annu pod kolesá vlaku priviedol nešťastný osobný osud a Levina trápia predovšetkým sociálne a hospodárske otázky.¹⁴³ Šklovskij vzťah Levina a Kitty charakterizuje ako jednu z rodín „...které jsou nešťastné i přes manželskou lásku...“.¹⁴⁴ Rovnako poukazuje na fakt, že Tolstoj sa síce snažil vykresliť vzťah Levina a Kitty ako poetický ideál, ich láska nestojí na veľmi ideálnych základoch. Všetky tri sestry Ščerbacké boli v súlade s dobovou morálkou vychovávané tak, aby mohli získať čo najlepšieho ženicha a keďže Levin zvykol navštevovať ich dom, bol rovnako ako ostatní nezadaní muži, braný ako potenciálny nápadník.¹⁴⁵ To je na ideálnu lásku príliš kalkulatívne. S týmto tvrdením súhlasíme, avšak stále považujeme za najpresnejšiu analýzu vzťahu Levina a Kitty analýzu Morsona.

3.1.3 Dolly a Stiva

Podľa Morsona, ktorý rozdeľuje lásku tak, ako ju vnímal a zobrazil Tolstoj, na hedonistickú, idylickú a prozaickú, Stiva Oblonskij vníma nie len lásku a manželstvo, ale aj život hedonisticky.¹⁴⁶ Všetky jeho kroky sú vedené len túžbou po pôžitku, a preto keď mu jeho vlastná manželka Dolly potešenie už neposkytuje, hľadá ho v početných aférach,¹⁴⁷ aj s padlými ženami, čím sa odlišuje od Levina.¹⁴⁸ Stiva je typ sympatického človeka, ktorý sa s každým priateľom a každému chce úprimne pomôcť, poradiť a podporiť ho, aj keď by to malo znamenať želať aj Vronskému aj Levinovi šťastie v dvorení Kitty. Jeho manželka, ktorá sa celá oddala rodine a deťom, ho prestala vzrušovať a nezaujíma sa nie len o ňu, ale ani o rodinu. Ich

¹⁴⁰ LEE, 1973, s. 23

¹⁴¹ ТОЛСТОЙ, 1939, s. 445

¹⁴² ШКЛОВСКИЙ, 1973 s. 394

¹⁴³ ШКЛОВСКИЙ, 1958, s. 290

¹⁴⁴ Tamtiež, s. 295

¹⁴⁵ Tamtiež, s. 303

¹⁴⁶ MORSON, 2010, s. 354

¹⁴⁷ Tamtiež, s. 356-357

¹⁴⁸ GREENE, 1977, s. 114

letná usadlosť je v katastrofálnom stave, viac prispôsobená dvom milencom ako mnohopočetnej rodine. Typ lásky Stivu môžeme podľa vyššie spomenutých charakteristík takmer s istotou označiť ako ludus.

Morson považuje Stivu za veľmi zaujímavý príklad zla – Stiva nekoná zlo zámerne, jedná len podľa svojich pohnútok riadených pôžitkárstvom ale napriek tomu ráňa ľudí okolo seba, vrátane svojej manželky a to je spôsobené práve jeho nedbalosťou. Najhoršie čo Stiva robí je to, že sa nikdy nesnaží pochopiť Dolly. Je mu jej ľúto, ale hneď na ňu aj zabudne.¹⁴⁹ „Как ни старался Степан Аркадьич быть заботливым отцом и мужем, он никак не мог помнить, что у него есть жена и дети. У него были холостые вкусы, и только с ними он соображался.“¹⁵⁰ Dolly si naopak všetko pamätá a žije len pre rodinu.

Dolly Oblonská je matka unavená starostlivosťou o deti a domácnosť a tiež vyčerpaná manželovou neverou a rôznymi inými avantúrami. V prvých kapitolách románu je síce rozhodnutá rozviesť sa so svojim manželom, ale pod vplyvom Anny tak neurobí a ešte viac sa oddáva rodine. Manželstvo je nešťastné, avšak inak ako tragický vzťah Anny a Vronského alebo manželstvo pretkané neporozumením Kitty a Levina. U Oblonských sa každý z partnerov venuje len svojim záujmom a nezaujíma sa o druhého. Greenová ich vzťah označuje ako kompromis,¹⁵¹ ale nemyslíme si, že je to úplne vhodné označenie. Kompromis v sebe zahŕňa obeť oboch strán a Stiva obetovať nič nemusí. Dolly, na rozdiel od neho, už obetovala svoju krásu a mladosť. V takomto vzťahu stále trpí, aj keď jej starostlivosť o rodinu robí radosť.

„А жизнь ее была не весела. Отношения к Степану Аркадьичу после примирения сделались унижительны. Спайка, сделанная Анной, оказалась непрочна, и семейное согласие надломилось опять в том же месте. Определенного ничего не было, но Степана Аркадьича никогда почти не было дома, денег тоже никогда почти не было, и подозрения неверностей постоянно мучили Долли, и она уже отгоняла их от себя, боясь испытанных страданий ревности. Первый взрыв ревности, раз пережитый, уже не мог возвратиться, и даже открытие неверности не могло бы уже так подействовать на нее, как в первый раз. Такое открытие теперь только лишило бы ее семейных привычек, и она позволяла себя обманывать, презирая его и больше всего себя за эту слабость.“¹⁵²

Preferovaný typ lásky Dolly je neľahké určiť. Jej vnútorné monológy nasvedčujú tomu, že v ideálnom vzťahu by pravdepodobne bola milujúcou typu storge. Nanešťastie je však zaseknutá v neúprimnom vzťahu s Oblonským, založenom na pragmatických základoch a Dolly sa teda so situáciou pragmaticky zmieruje. V manželstve zostáva, aj keď jej neposkytuje lásku, akú by chcela.

Tejto dvojici je v románe venovaný najmenší priestor a je otázne, či Stiva nevykazuje žiadne charakterové zmeny kvôli nedostatku priestoru alebo kvôli samotnej svojej povahe. My sa prikláňame skôr k druhej možnosti. Stivu spoznáваме ako neverného muža a zostáva ním po celé trvanie románu. Dolly tiež nijak nemení svoju úlohu, ale pri tejto postave vidíme istú sebareflexiu, najmä po návšteve na usadlosti Anny a Vronského. Dolly porovnáva svoju situáciu s ostatnými ženami, najmä s Annou a dochádza k nasledovnému záveru:

¹⁴⁹ MORSON, 2010, s. 360

¹⁵⁰ ТОЛСТОЙ, 1939, s. 243

¹⁵¹ GREENE, 1977, s. 114, 116, 117

¹⁵² ТОЛСТОЙ, 1939, s. 113

„У меня по крайней мере есть муж, которого я люблю. Не так, как бы я хотела любить, но я его люблю, а Анна не любила своего. В чем же она виновата? Она хочет жить. Бог вложил нам это в душу. Очень может быть, что я и бы сделала то же. И я до сих пор не знаю, хорошо ли сделала, что послушалась ее в это ужасное время, когда она приезжала ко мне в Москву. Я тогда должна была бросить мужа и начать жизнь сначала. Я бы могла любить и быть любима по-настоящему. А теперь разве лучше? Я не уважаю его. Он мне нужен, — думала она про мужа, — и я его терплю. Разве это лучше? Я тогда еще могла нравиться, у меня оставалась моя красота», — продолжала думать Дарья Александровна, и ей хотелось посмотретья в зеркало.“¹⁵³

Dolly priznáva, že Stivu stále miluje. Pravdepodobne pôjde o typ pragma, pretože v danej situácii je to najvýhodnejšie riešenie. Dolly miluje svojho muža a miluje ich deti, ich rodina sa teda nerozpadá. Dolly svojou obetou zachraňuje seba a svoju rodinu pred osudom, aký postihol Annu, Karenina a ich syna Sergeja.

Dolly však svojou schopnosťou odpúšťať a ďalej milovať vykazuje aj isté znaky milujúcej typu agapé, čím môže predznamenávať Kat'ušu Maslovovú z *Vzkriesenia*.

¹⁵³ ТОЛСТОЙ, 1393, s. 565-566

4. Vzkriesenie

4.1 Nechľudov a Kat'uška

Vzkriesenie, dielo, ktoré Tolstoj začal ho písať v roku 1889 a ukončil až v roku 1899, je románom predovšetkým sociálnym, ale základom bola skutočná udalosť, ktorú môžeme označiť za ľúbostnú. Istý aristokrat zviadol slúžku, ktorá následne bola donútená ísť pracovať do nevestinca a tak sa snažiť užiť. Keď si aristokrat uvedomil, že on je príčinou jej pádu, rozhodol sa oženiť sa s ňou. Tento príbeh sa Tolstoj koncom osemdesiatych rokov dozvedá od istého známeho, Anatolija Koniho, ktorý figuroval ako porotca v danom prípade. McLean tento prerozprávajúci príbeh považuje za katalyzátor, ktorý zasiahol Tolstého na boľavom mieste, keďže sa jednalo o príbeh sexuálnej viny a odporu k sexualite a spôsobil, že Tolstoj sa tak snažil s pocitmi viny a odporu vysporiadať cez rôzne diela, ktoré napísal v danom období, menovite *Vzkriesenie*, *Diabol*, *Kreutzerova sonáta* (1889) a *Otec Sergij* (vydaný posmrtné v roku 1911).¹⁵⁴

McLean tieto negatívne pocity pripisuje zážitku ešte zo študentských čias, kedy Tolstoj zviadol slúžku v domácnosti svojej tety a život danej slúžky následne nabral negatívny spád.¹⁵⁵ McLeanov názor sa čiastočne zhoduje s pozorovaním Kallinikova, ktorý považuje Tolstého prvú návštevu verejného domu za dôležitý míľnik v jeho živote. Kallinikov skúma Tolstého sexualitu a jej vývoj už od raného detstva a všima si, že pohlavný styk a vášeň ho v študentských rokoch rovnako odpudzuje ako aj priťahuje. Keď však ale v Kazani nájde len lásku za peniaze, bez opätovaných citov, jeho predstavy o ideálnej žene a ideálnej láske sa rúcajú, a rodí sa odpor k pohlavnému styku a k spoločnosti, ktorá ho dovedla k takémuto činu.¹⁵⁶ K tejto konkrétnej prostitútke sa navracia aj McLean, keďže tiež považuje za možné, že práve tu sa zrodil Tolstého odpor k pohlavnému styku.¹⁵⁷

Ústrednou dvojicou *Vzkriesenia* je Dmitrij Nechľudov a Kat'uška Maslovová. Nechľudov je bohaté knieža znudené životom, a ako sa neskôr dozvedáme, je skazený spoločnosťou. V mladosti bol Nechľudov idealista plný pozitívnej energie do života, snažil sa o zlepšenie postavenia sedliakov a ku Kat'uške, vyrastajúcej u jeho tetušiek, ho spočiatku tiahne čistá a nevinná zamilovanosť. Tu by sme jeho lásku mohli zaradiť k typu storgic eros, s prevahou storge. Jeho povaha a postoj k životu sa mení vstupom do armády, v ktorej je obklopený skazenou spoločnosťou holdujúcou hýreniu. Takisto spoznáva aj potešenie a rozkoš, ktorú môže mužovi poskytnúť žena. Jeho láska sa mení na ludus. V takomto mentálnom rozporení opäť navštevuje tetušky a keďže v žene nevidí nič iné ako nástroj rozkoše, zvedie Kat'ušku, následne jej dá peniaze a odíde. Nechľudov pokračuje v neviazaných zábavách, zatiaľ čo Kat'ušku jeho konanie priviedlo takmer do záhuby. Nechľudov žije pohodlný, prázdny život. Nemá v podstate žiadne starosti, má tajný pomer s vydatou ženou a zároveň je považovaný za

¹⁵⁴ MCLEAN, H. ed. Donna Tussing Orwin. The Cambridge Companion to Tolstoy. Resurrection. Cambridge : Cambridge University Press, 2002, s. 191-205. Dostupné z: <https://www.proques.com/publication/2050331?OpenUrlRefId=info:xri/sid:primo&accountid=15618&parentSessionId=biLdZy7dHle%2FJd57%2BvQ2kh8T1h9S0PTmG8F3Xax17wA%3D> [cit. 2022-07-10], s. 96

¹⁵⁵ Tamtiež, s. 96

¹⁵⁶ KALLINIKOV, 1931, s. 58-59

¹⁵⁷ MCLEAN, 2002, s. 99

dobrého budúceho ženícha pre bohatú Missi Korčaginovú. Nechľudov sa o manželstve vyjadruje nasledovne:

„В пользу женитьбы вообще было, во-первых, то, что женитьба, кроме приятностей домашнего очага, устраняя неправильность половой жизни, давала возможность нравственной жизни; во-вторых, и главное, то, что Нехлюдов надеялся, что семья, дети дадут смысл его теперь бессодержательной жизни. Это было за женитьбу вообще. Против же женитьбы вообще было, во-первых, общий всем немолодым холостякам страх за лишение свободы и, во-вторых, бессознательный страх перед таинственным существом женщины.“¹⁵⁸

Jeho súčasný názor je v ostrom kontraste s názorom mladickým, kedy: „Он мечтал о женщине только как о жене. Все же женщины, которые не могли, по его понятию, быть его женой, были для него не женщины, а люди.“¹⁵⁹ Takýto bol aj jeho názor na Kaťušu. Dalo by sa povedať, že ju skutočne miloval, pravdepodobne láskou typu storge, prípadne storgic eros, ako sme spomínali vyššie. Keď však pod vplyvom okolia zmení svoj typ lásky na typ ludus, Kaťuša je preňho len prostriedok vlastného uspokojenia.

Kaťušu Maslovovú ako čitatelia najprv vidíme ako trestanku, až po chvíli sa retrospektívne dozvedáme o jej osude. Bola nevinná a čisté dievča, prirodzene túžiacie po láske. Keď otehotnela s Nechľudovom, tety ju vyhodili. Kaťuša sa snažila nájsť si inú prácu, no v žiadnej nevydržala dlho, a to kvôli mužom, ktorí v nej rovnako ako Nechľudov nevideli človeka, ale len prostriedok rozkoše. Kaťuša sa po vlastnom páde a sklamaní v ľudoch stáva pragmatickou, pochopila, že peniaze môže získať len svojou sexualitou.

Stantonová prirovnáva Kaťušin osud k parabole. Začína ako nevinná panna, potom padá na úplne dno, ale opäť sa dostáva na morálny vrchol. Za bod zlomu považuje Stantonová práve moment odpustenia mužovi, ktorý ju doviedol k pádu, čiže Nechľudovovi.¹⁶⁰ Od toho momentu sa stáva predstaviteľkou lásky typu agapé.

Vinogradova na viacerých príkladoch ukazuje, že pre Tolstého Kaťuša symbolizuje Ježiša. Narodila sa ako šieste dieťa a na šiesty deň boh stvoril človeka, obaja prišli na svet v maštali, súdení boli v trojici a pod. Aby Tolstoj ešte viac zvýraznil nevinnosť a čistotu, Kaťuša má v každej scéne symbolicky oblečené niečo biele a spisovateľ často upozorňuje na jej bielu tvár a ruky.^{161, 162} Kaťuša vo verejnom dome dostáva prezývku „Любовь“. Podľa Vinogradovej sa

¹⁵⁸ ТОЛСТОЙ, Л.Н. Воскресение. Москва – Ленинград: Государственное издательство художественной литературы, 1933, s. 18

¹⁵⁹ Tamtiež, s. 44

¹⁶⁰ STANTON, R. *Feminine Resurrections: Gendering Redemption in the Last Novels of Tolstoy and Dostoevsky. Mapping the Feminine: Russian Women and Cultural Difference*, 2008, 71. Dostupné z: https://www.academia.edu/850756/Feminine_Resurrections_Gendering_Redemption_in_the_Last_Novels_of_Tolstoy_and_Dostoevsky?auto=citations&from=cover_page [cit. 2022-07-19], s. 85

¹⁶¹ ВИНОГРАДОВА, О.Н. Эволюция образа Екатерины масловой в романе Л.Н. Толстого «Воскресение»: от падшей женщины до «Очеловеченного» Христа. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*, 2019, 12.8: 20-25. Dostupné z: <https://www.gramota.net/materials/2/2019/8/3.html> [cit. 2022-07-19], s. 22 +

¹⁶² Napr. ТОЛСТОЙ, 1933, s. 4-5, s. 32, s. 52, s. 147, s. 242, s. 306

jedná nie o lásku pre potešenie, aká sa bežne spája s prostitútkami, jedná sa o vše objímajúcu a odpúšťajúcu lásku Kristovu. Nech sú ľudia ku Kaťuši akokoľvek zlí, ona sa im neprotiví a odpúšťa.¹⁶³ Ak súhlasíme s teóriou, že Kaťuša reprezentuje Krista, podporujeme tým pozorovania Leeho, že obyčajní ľudia nie sú agapé schopní, dosiahnuteľná je len pre nesmrteľných.

Stantonová vo svojom článku porovnáva Tolstého *Vzkriesenie* a Dostojevského *Bratov Karamazovcov* na základe postavy padlej ženy, ktorá je pre dané romány dôležitá ako prostriedok sociálnej kritiky, v prípade *Vzkriesenia* sa jedná o Kaťušu. Archetyp padlej ženy je postavený na dvoch rôznych argumentoch, ktorých základom je evanjelium. Argumenty sú podľa Stantonovej nasledovné – padlá žena je zbavená hriechu lebo vo svojej podstate je dobrým človekom, ktorý miluje, alebo je zbavená hriechu lebo tí, ktorí ju súdia sú vo svojej podstate zlí. Týmto v sebe archetyp padlej ženy zahŕňa dva typy odpustenia a zároveň aj dva typy lásky. Podľa Stantonovej sa jedná o amor (eros podľa Leeho) a caritas (agapé podľa Leeho).¹⁶⁴ Amor, resp. eros je ale podľa Stantonovej súčasťou niečoho svätého pretože zahŕňa v sebe lásku k životu a snahu o jednotu ľudí,¹⁶⁵ čo je fakt, ktorý si na Kaťuši všima aj Nechľudov.

„Черная, гладкая, блестящая головка, белое платье с складками, девственно охватывающее ее стройный стан и невысокую грудь, и этот румянец, и эти нежные, чуть-чуть от бессонной ночи косящие глянцевиые черные глаза, и на всем ее существе две главные черты: чистота девственности любви не только к нему, — он знал это, — но любви ко всем и ко всему, не только хорошему, что только есть в мире, — к тому нищему, с которым она поцеловалась.“¹⁶⁶

Toto pozorovanie sa nie úplne zhoduje s láskou typu eros, ako ju vydeľuje Lee. Lee síce uznáva, že v láske typu eros je centrálnym spojenie dvoch ľudí, ale jedná sa o exkluzívny typ lásky, ktorý nepripúšťa ďalšie osoby.¹⁶⁷

4.2 Agapé ako cesta k morálnemu vzkrieseniu

Aj Nechľudov aj Kaťuša sú spasení pomocou agapé. Obaja si za cieľ života stanovili pomáhať druhým.¹⁶⁸ Prvky agapé, tak ako tento typ charakterizuje Lee, sú viditeľné predovšetkým v Kaťuši. Nechľudova stále miluje, ale vzdáva sa ho preto, lebo ho miluje. Tak píše Šklovskij¹⁶⁹ a táto charakteristika sa zhoduje s Leeho ponímaním agapé.

Jermilov si všima psychologickú premenu Kaťuši a jej lásky. Maslovová Nechľudova miluje v podstate rovnakou láskou akou ho milovala predtým, avšak uvedomuje si, že jediné, čo Nechľudovovi môže jej láska poskytnúť je fakt, že sa jeho lásky Maslovová dobrovoľne vzdá.¹⁷⁰

¹⁶³ ВИНОГРАДОВА, 2019, s. 23

¹⁶⁴ STANTON, 2008, s. 73-74

¹⁶⁵ Tamtiež, s. 75

¹⁶⁶ ТОЛСТОЙ, 1933, s. 57

¹⁶⁷ LEE, 1973, s. 153

¹⁶⁸ MCLEAN, 2002, s. 101

¹⁶⁹ ШКЛОВСКИЙ, 1973, s. 527

¹⁷⁰ ЕРМИЛОВ, 1965, s. 553-554

„Маслова все еще думала и продолжала уверять себя, что она, как она это высказала ему во второе свидание, не простила ему и ненавидит его, но она уже давно опять любила его и любила так, что невольно исполняла все то, что и чего он желал от нее: перестала пить, курить, оставила кокетство и поступила в больницу служанкой. Все это она делала потому, что знала, что он желает этого. Если она так решительно отказывалась всякий раз, когда он упоминал об этом, принять его жертву жениться на ней, то это происходило и оттого, что ей хотелось повторить те гордые слова, которые она раз сказала ему, и, главное, оттого, что она знала, что брак с нею сделает его несчастье. Она твердо решила, что не примет его жертвы, а между тем ей было мучительно думать, что он презирает ее, думает, что она продолжает быть такою, какою она была, и не видит той перемены, которая произошла в ней.“¹⁷¹

Jermilov ďalej rozvadza paralelu medzi Kaťušou Maslovovou a Annou Kareninovou. Anna sústredila všetky svoje sily a pozornosť na Vronského, on bol jej dôvodom žiť a preto napokon hynie. Kaťuša však vidí za lásku k Nechľudovovi, je schopná aj lásky k iným ľuďom, a preto žije. Tento kontrast je zdôraznený aj symbolom vlaku – Anna pod jeho kolesami hynie, zatiaľ čo Kaťušu vlak vie smerom k novému životu.¹⁷²

McLean si všíma, že Tolstoj sa už dlhšie zaujímal o protichodnosť eros a agapé. Uvádza príklady viacerých diel a neskôr konštatuje, že v období, kedy Tolstoj píše *Vzkriesenie*, Tolstoj prestáva eros tolerovať.¹⁷³ Otázne ale je, či ho niekedy vôbec toleroval. Ako sme videli v predchádzajúcich kapitolách, Tolstoj vo svojich dielach dáva priestor rôznym typom lásky, vrátane eros, ale aj *Rodinné šťastie* aj *Anna Kareninová* vykazujú jasnú preferenciu k typu storge. So *Vzkriesením* prichádza nadradenosť agapé, ale nemyslíme si, že je správne tvrdiť, že Tolstoj eros niekedy skutočne akceptoval. Sám pravdepodobne, najmä v mladosti, praktizoval tento typ, ale prekonáva ho. To isté robia aj niektorí, tí privilegovaní, protagonisti Tolstého diel. Eros je v ich prípade len akousi životnou skúškou, z ktorej sa treba poučiť.

Nechľudov a Kaťuša sa opätovne stretávajú na súde, počas ktorého začne Nechľudovovo ‚vzkriesenie‘. McLean si všíma, že ‚vzkriesenie‘ Nechľudova sa odohralo relatívne rýchlo. Nechľudov si uvedomí svoju chybu, dá si za cieľ chybu napraviť, morálne sa očistí a teraz môže pomáhať druhým. Kaťušino ‚vzkriesenie‘ trvá dlhšie, a je dokonca možno o to intenzívnejšie, ako tvrdí Šklovskij. Šklovskij píše, že Tolstoj síce vo svojich článkoch a niektorých dielach popieral aj samotnú existenciu lásky, Kaťušinej láske venuje značnú pozornosť. Predovšetkým sa ale Tolstoj postavil na stranu lásky tým, že ‚napokon nevzkriesil nábožensky naladeného Nechľudova, ale vrúčne milujúcu Kaťušu.“¹⁷⁴ Šklovskij dokonca tvrdí, že Kaťušino odpustenie, a tým jej ‚vzkriesenie‘, sa deje formou oživenia lásky, ‚a preto je protináboženské a mravné.“¹⁷⁵

Jermilov tvrdí, že Nechľudovovo ‚vzkriesenie‘ sa odohralo v momente, keď si sám pred sebou priznal, že jeho doterajší život bol nízky a podlý klam a on sám je nízky, podlý a nehodný človek.¹⁷⁶

¹⁷¹ ТОЛСТОЙ, 1933, s. 309

¹⁷² Tamtiež, s. 558-560

¹⁷³ MCLEAN, 2002, s. 99

¹⁷⁴ ШКЛОВСКИЙ, 1973, s. 526

¹⁷⁵ Tamtiež, s. 529

¹⁷⁶ ЕРМИЛОВ, s. 1965, s. 516

Anna Kareninová je považovaná za morálne stojacu vyššie než zvyšok spoločnosti, pretože otvorene a úprimne miluje. Nechľudov je tiež morálne nadradený svojmu okoliu, ale ako podotýka McLean, zdroj tejto nadradenosti Tolstoj nerozvíja. McLean to čiastočne pripisuje istej autobiografickosti niektorých Tolstého hrdinov, vrátane Nechľudova. Tolstoj sa tiež považoval za človeka vysokej morálnej hodnoty a snažil sa ju ukázať predovšetkým vo svojich teoreticko-filozofických spisoch.¹⁷⁷ Ako čitatelia máme síce možnosť spoznať Nechľudova ešte predtým ako bol skazený spoločnosťou, čo môže objasňovať jeho pocit morálnej nadradenosti, v prípade, že si bol ešte pred svojím ‚vzkriesením‘ vedomý nenaplnenosti svojho života a svoje svedomie potláča kvôli vlastnému pohodliu. Po morálnej obrode sa Nechľudov čiastočne navracia k svojim mladíckym ideálom a nerozumie ako mohol desať rokov žiť tak zaslepené. To je podľa nás jeho ‚vzkriesenie‘ – pochopenie skazenosti sveta a následné vyvíjanie aktívnej snahy svet zlepšiť.

„Он испытывал теперь к ней чувство, никогда не испытанное им прежде. Чувство это не имело ничего общего ни с первым поэтическим увлечением, ни еще менее с тем чувственным влюблением, которое он испытывал потом, ни даже с тем чувством сознания исполненного долга, соединенного с самолюбованием, с которым он после суда решил жениться на ней. Чувство это было то самое простое чувство жалости и умиления, которое он испытал в первый раз на свидании с нею в тюрьме и потом, с новой силой, после больницы, когда он, поборов свое отвращение, простил ее за воображаемую историю с фельдшером (несправедливость которой разъяснилась потом); это было то же самое чувство, но только с тою разницею, что тогда оно было временно, теперь же оно стало постоянным. О чем бы он ни думал теперь, что бы ни делал, общее настроение его было это чувство жалости и умиления не только к ней, но ко всем людям.“¹⁷⁸

Nechľudov zvykol žiť len pre potešenie, a ako jedným z prostriedkov k dosiahnutiu spokojnosti používal aj ženy. Po jeho morálnom obrodení na súde síce zažíva pokušenia v podobe Mariette, ale Nechľudov úspešne odolí. Scény medzi Nechľudovom a Mariette, najmä Nechľudovove myšlienky počas ich konverzácie a následná sebareflexia potvrdzujú Leeho tvrdenie, že pre bežných ľudí je agapé ako typ lásky len ťažko možný.

Jermilov uvažuje nad možnosťou, že dôvod, prečo Tolstému trvalo tak dlho dopracovať sa k finálnej myšlienke *Vzkriesenia* je ten, že v ňom chýba rodina, ktorá figurovala aj vo *Vojne a mieri*, aj v *Anne Kareninovej*. Za prelomové momenty v procese písania Jermilov považuje rozhodnutie Tolstého začať román od Kaťuše, a nie od Nechľudova a koniec románu bez svadby Nechľudova a Kaťuši.¹⁷⁹ Predovšetkým druhý moment je typickým ľúbostným námetom. Fakt, že sa ho Tolstoj vzdal posúva román z pôvodnej ľúbostnej príhody s tragickým koncom na román sociálneho charakteru. Niečím toto riešenie pripomína Tolstého ranú tvorbu, kedy si v *Rodinnom šťastí* Sobolová všíma, že touto novelou chcel Tolstoj priniesť do literatúry novú koncepciu lásky.¹⁸⁰ V prípade *Vzkriesenia* môžeme týmto rozhodnutím pozorovať Tolstého príklon k láske typu agapé a postupné vzdďaľovanie sa od typu storge, ktorý bol v *Rodinnom šťastí* považovaný za ideál, čo je tiež istým spôsobom novátorské.

¹⁷⁷ MCLEAN, 2002, s. 99

¹⁷⁸ ТОЛСТОЙ, 1933, s. 372

¹⁷⁹ ЕРМИЛОВ, 1965, s. 518

¹⁸⁰ SOBOL, 2007, s. 57

Jermilov ukazuje, že Nechľudovovo ‚vzkriesenie‘ sa mohlo rozvíjať dvoma spôsobmi. Prvou možnosťou je tá, ktorú využil Tolstoj. Nechľudov skutočne precitne, pochopí skazenosť spoločnosti a aktívne sa snaží spoločnosť napraviť a pomáhať ľuďom. V druhom prípade by sa mohol stať presný opak – Nechľudovov altruizmus by sa veľmi jednoducho mohol zmeniť na zamaskovanú glorifikovanú formu egoizmu,¹⁸¹ čo už v žiadnom prípade nie je láska, ktorú by sme mohli označiť ako agapé.

Tolstoj však volí prvú možnosť a vo *Vzkriesení* teda pozorujeme turbulentné životné zmeny, ktoré viedli dvoch protagonistov k akceptovaniu agapé ako jedinému a pravému typu lásky.

¹⁸¹ ЕРМИЛЛОВ, 1965, s. 521

Záver

V predkladanej práci sme sa zamerali na tri prozaické diela Leva Nikolajeviča Tolstého a zisťovali sme, ako sa v nich vyvíja motív lásky na metodologickom základe typológie lásky Johna Alana Leeho. V prvej kapitole sme v krátkosti charakterizovali jednotlivé primárne a sekundárne typy lásky, ktoré Lee rozlišuje. V nasledujúcich troch kapitolách sme tieto typy aplikovali na postavy v Tolstého prozaických dielach.

Rodinné šťastie ako príbeh lásky dvoch ľudí v rozdielnom veku zobrazuje premenu lásky hlavnej protagonistky z typu eros, resp. storgic eros ako sme zistili v našej analýze, do typu storge. Pod vplyvom staršieho Sergeja Michajloviča Maša pochopí, že pravá láska je tá, v ktorej sú manželia viac priateľmi než milencami. Sergeja Michajloviča sme zaradili ako milujúceho typu storge, avšak určitý preferovaný typ lásky Maši bolo komplikovanejšie. Napokon sme dospeli k názoru, že Mašin preferovaný typ v počiatku bol pravdepodobne storgic eros, ale Maša má predpoklady stať sa aj milujúcou typu ludus. Taktiež sme si všimli, že nezhody vo vzťahu pramenia práve z nesúladu preferovaných typov. Maša túži po niečom viac, než je pokojný rodinný život, ale keď takmer podľahne erotickej afére, začína chápať, že skutočné šťastie je práve tá vyrovnaná a pokojná láska, akou ju miluje aj Sergej Michajlovič. Maša mení svoj preferovaný typ lásky na storge a nachádza naplnenie v úlohe, ktorá je podľa Tolstého pre ženu najdôležitejšou – byť matkou.

V kapitole venovanej *Anne Kareninovej* sme sa venovali trom dvojiciam, ktoré tvoria základnú kostru diela. Prvou dvojicou, na ktorú sme sa zamerali, bola Anna a Vronskij. Zistili sme, že ich láska síce bola spočiatku eros, ale vo Vronského prípade postupne priberá prvky storge, zatiaľ čo Anna vykazuje správanie typické pre typ mania. Mania je typ lásky, ktorý končí tragicky, a Anna nie je výnimkou. V práci sme pozorovali ako manické prvky Anninej lásky vyústili v jej smrť a taktiež sme si všimali nespravodlivosť, odvíjajúcu sa od dvojitého štandardu, ktorým býva posudzované mužské a ženské pohlavie. Taktiež sme venovali pozornosť údajným nástrahám lásky typu eros, pred ktorými sa Tolstoj snažil čitateľov varovať.

Druhou centrálnou dvojicou je Kitty a Levin, ktorí bývajú považovaní za protiklad k vzťahu Anny a Vronského. Vzťah Levina a Kitty nie je ani zďaleka taký turbulentný, je pokojný a dvojica si rozumie len z počiatočných písmen. V našej práci sme však zistili, že v prípade Levina sa nejedná lásku o storge, ako sme predpokladali. Levinove správanie sa totiž čiastočne zhoduje so správaním milujúcich preferujúcich eros, čo bolo prekvapivé zistenie. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli Levina zaradiť ako milujúceho typu storgic eros. Zaujímavým bolo aj zistenie, že vzťah Levina a Kitty má síce slúžiť ako ideálny predobraz partnerského vzťahu, v skutočnosti má od daného zámeru ďaleko a pri bližšom skúmaní sa nejaví ako ideálny. Rôzni bádatelia ale majú rôzne mienky a my sa v práci prikláňame k tvrdeniu, že sa jedná len o dočasné nedorozumenia, ktorých prekonanie napokon môže vyústiť v ideálne manželstvo.

Poslednou dvojicou *Anny Kareninovej* je Dolly a Stiva. V tomto vzťahu síce nikto nezomrie, ale z nášho pohľadu sa jedná o najtragickejšie zobrazenie manželského zväzku. Cez Dolly a Stivu Tolstoj zobrazil pár, v ktorom je muž otvorene neverný, o rodinu sa nezaujíma ale pritom nemá typické negatívne charakterové vlastnosti a ženu, ktorá obetovala svoju krásu a mladosť rodine a manželovi, ktorého prestala zaujímať v momente, keď mu nebola ďalej

schopná poskytovať potešenie. Stiva je typickým predstaviteľom lásky typu ludus. Dollin typ lásky je komplikovanejšie určiť, avšak fakt, že bola svojmu manželovi schopná odpustiť nejednu neveru a stále ho istým spôsobom miluje, naznačuje, že jej láska má aj isté prvky agapé. Ludus a storge, resp. agapé sú protichodné typy lásky a nie je teda prekvapivé, že manželstvo je také nešťastné. Ich vzťah je však intenzívne pretkaný aj typom pragma. Majú spolu viacero detí a je výhodnejšie žiť spolu, než trápiť Dolly a deti rozvodom.

V poslednej kapitole sme sa zamerali na dielo z Tolstého neskoršej tvorby, dielo, ku ktorému sa postupne vracal v priebehu desiatich rokov – *Vzkriesenie*. V tomto románe Tolstoj cez knieža Nechľudova ukazuje vplyv aký má spoločnosť na mladého človeka a do akej miery ho môže ovplyvniť, dokonca aj jeho typ lásky. V počiatku je Nechľudov predstaviteľ typu storge, resp. storgic eros, ale pod negatívnym vplyvom okolia holduje len láske pre pôžitok, a teda jeho preferovaným typom na dané obdobie je ludus. Po jeho „vzkriesení“ Nechľudov pochopí, že žil podlo a v klame a snaží sa aktívne stať milujúcim typom agapé. Kaťuša, rovnako ako Nechľudov, prešla zmenou týkajúcou sa typov lásky, taktiež pod vplyvom okolia. Na rozdiel od Nechľudova jej ale zmena preferovaného typu lásky neprinesla pôžitok, jednalo sa o skutok, ktorý musela vykonať z pragmatických dôvodov. Kaťuša ale je predovšetkým predstaviteľkou typu agapé.. Odpúšťa Nechľudovovi, miluje ho ale vzdáva sa ho, pretože morálne stojí vyššie ako on, ale najmä preto, lebo vykazuje charakteristiky milujúcej typu agapé. Jej zmena preferovaného typu je podvedomá, a o to intenzívnejšia a autentickejšia

Vzhľadom na fakt, že Leeho typológia je dostatočne široká, pokúsili sme sa o spresnenie určenia preferovaného typu lásky protagonistov vybraných diel. Podľa Leeho typov sme mohli klasifikovať viaceré postavy, aspoň v istých životných štádiách, ako milujúcich typu storgic eros. S takýmto označením sme sa u literárnych bádateľov nestretli, keďže väčšinou pracujú s menšou škálou typov lásky než Lee.

Po preskúmaní troch Tolstého diel sme prišli k záveru, že Tolstoj od počiatku svojej tvorby vykazoval preferenciu k istému typu lásky, táto preferencia sa ale mení. V dvoch nami skúmaných dielach z raného a stredného obdobia tvorby (*Rodinné šťastie* a *Anna Karenina*) je ideálnou formou lásky storge. Postupom času však Tolstoj zavrhuje nielen eros, ktorým opovrhoval už od začiatku, ale aj storge a v *Vzkriesení* začína presadzovať ideu agapé, ktorá je preňho tou najčistejšou a jedinou potrebnou formou lásky.

Pramene:

ТОЛСТОЙ, Л.Н. Анна Каренина. Ленинград: Государственное издательство Художественная литература, 1939.

ТОЛСТОЙ, Л.Н. Воскресение. Москва – Ленинград: Государственное издательство художественной литературы, 1933.

ТОЛСТОЙ, Л.Н. Собрание сочинений в четырнадцати томах. Том третий. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1951.

Zdroje:

ÈJCHENBAUM, B.M. Lev Tolstoj. München: Wilhelm Fink, 1968.

KALLINIKOV, J. Lev Tolstoj: tragédie sexuální. Praha : Symposion, 1931.

LEE, J.A. Colours of love: An exploration of the ways of loving. Toronto: New Press, 1973.

MCLEAN, H. In Quest of Tolstoy. Boston : Academic Studies Press, 2008.

ŠKLOVSKIJ, V.B. Lev Tolstoj. Bratislava: Tatran, 1973.

ŠKLOVSKIJ, V.B. a J. ZUMROVÁ. Poznámky o próze ruských klasiků: o dílech Puškina, Gogola, Lermontova, Turgeněva, Gončarova, Tolstého a Čechova. Praha: Československý spisovatel, 1958.

ЕРМИЛОВ, В.В. Толстой-романист «Война и мир», «Анна Каренина», «Воскресение». Москва: Художественная литература, 1965.

ЗАЛАМБАНИ, М. Институт брака в творчестве Л.Н. Толстого: Семейное счастье, Анна Каренина, Крейцерова соната. Москва: Российский государственный гуманитарный университет, 2017.

Internetové zdroje:

CRUISE, E. ed. Donna Tussing Orwin. The Cambridge Companion to Tolstoy. Women, Sexuality, and the Family. Cambridge : Cambridge University Press, 2002, s. 191-205.

Dostupné z:

<https://www.proquest.com/publication/2050331?OpenUrlRefId=info:xri/sid:primo&accountid=15618&parentSessionId=biLdZy7dHle%2FJd57%2BvQ2kh8T1h9S0PTmG8F3Xaxl7wA%3D> [cit. 2022-04-25]

EIKHENBAUM, B. Tolstoi in the seventies [online], 1982, Dostupné z:

<https://ru.scribd.com/document/473661600/eBook-Tolstoi-in-the-seventies-Boris-Eikhenbaum-pdf> [cit. 2022-07-06]

GREENE, G. “Women, Character, and Society in Tolstoy’s ‘Anna Karenina.’” *Frontiers: A Journal of Women Studies*, vol. 2, no. 1, 1977, pp. 106–25. Dostupné z: *JSTOR*, <https://doi.org/10.2307/3346113>. Accessed 6 Jul. 2022 [cit. 2022-07-06]

LÖNNQVIST, B. ed. Donna Tussing Orwin. The Cambridge Companion to Tolstoy. Anna Karenina. Cambridge : Cambridge University Press, 2002, s. 191-205. Dostupné z: <https://www.proquest.com/publication/2050331?OpenUrlRefId=info:xri/sid:primo&accountid>

[=15618&parentSessionId=biLdZy7dHle%2FJd57%2BvQ2kh8T1h9S0PTmG8F3Xaxl7wA%3D](#) [cit. 2022-06-20]

MORSON, G. Marriage, love, and time in Tolstoy's Anna Karenina. *Journal of Family Theory & Review*, 2010, 2.4: 353-369. Dostupné z: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1756-2589.2010.00066.x?casa_token=ArxRsF5vRj0AAAAA%3AF1GzeE31TCLA2ixaM9Bw1VD8lfPQNKD0zZyV8JfKYvztjO6Lm_e5XF8Kk6vIlK5Xm6eQkjA3f09Jzd8 [cit. 2022-07-09]

MCLEAN, H. ed. Donna Tussing Orwin. *The Cambridge Companion to Tolstoy. Resurrection*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002, s. 191-205. Dostupné z: <https://www.proquest.com/publication/2050331?OpenUrlRefId=info:xri/sid:primo&accountid=15618&parentSessionId=biLdZy7dHle%2FJd57%2BvQ2kh8T1h9S0PTmG8F3Xaxl7wA%3D> [cit. 2022-07-10]

REYFMAN, I. Female Voice and Male Gaze in Leo Tolstoy's Family Happiness. In: *Rank and Style*. Academic Studies Press, 2012. p. 172-199. Dostupné z: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/978161811265-016/html?lang=de> [cit. 2022-04-15]

SOBOL, V. In Search of an Alternative Love Plot: Tolstoy, Science, and Post-Romantic Love Narratives. 2007, *Tolstoy Studies Journal*, Zv. XIX, s. 55-75. Dostupné z: <https://www.proquest.com/docview/214226805?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true> [cit. 2022-04-15]

STANTON, R. Feminine Resurrections: Gendering Redemption in the Last Novels of Tolstoy and Dostoevsky. *Mapping the Feminine: Russian Women and Cultural Difference*, 2008, 71. Dostupné z: https://www.academia.edu/850756/Feminine_Resurrections_Gendering_Redemption_in_the_Last_Novels_of_Tolstoy_and_Dostoevsky?auto=citations&from=cover_page [cit. 2022-07-19].

ВИНОГРАДОВА, О. Н. Эволюция образа Екатерины масловой в романе ЛН Толстого «Воскресение»: от падшей женщины до «Очеловеченного» Христа. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*, 2019, 12.8: 20-25. Dostupné z: <https://www.gramota.net/materials/2/2019/8/3.html> [cit. 2022-07-19].

ПОЖИДАЕВА, А. С. КОНЦЕПТ «ЛЮБОВЬ» В ИДИОСТИЛЕ ЛН ТОЛСТОГО. *Ответственный редактор*, 2015, 242. Dostupné z: <https://os-russia.com/SBORNIKI/KON-55.pdf#page=242> [cit. 2022-07-06]

СЕРГЕЕВА, И.А. Вокруг романа Л.Н. Толстого „Семейное счастье“, Екатеринбург 2017. Актуальные проблемы филологии, 15: 206-214. Dostupné z: <http://journals.uspu.ru/attachments/article/2067/27.pdf> [cit. 2022-05-31].